

Ovladanost fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama učenika mlađe školske dobi

Barišec, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:154060>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Lucija Barišec

**OVLADANOST FONOLOŠKI
UVJETOVANIM GLASOVNIM
PROMJENAMA
UČENIKA MLAĐE ŠKOLSKE DOBI**

Diplomski rad

Petrinja, srpanj 2020.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Lucija Barišec

**OVLADANOST FONOLOŠKI
UVJETOVANIM GLASOVNIM
PROMJENAMA
UČENIKA MLAĐE ŠKOLSKE DOBI**

Diplomski rad

**Mentor rada:
izv. prof. dr. sc. Lidija Cvikić**

Petrinja, srpanj 2020.

ZAHVALA:

Prije svega, zahvaljujem svojim roditeljima na financijskoj i moralnoj podršci tijekom ovih pet godina studiranja na Učiteljskom studiju u Petrinji. Također, zahvaljujem svim svojim prijateljima koji su bili velika podrška pri studiranju. Najveće zahvale upućujem mentorici izv. prof. dr. sc. Lidiji Cvikić koja me usmjeravala, pomagala savjetima te omogućila svu potrebnu literaturu pri pisanju ovoga rada.

Hvala Vam!

Sadržaj

SAŽETAK	1
SUMMARY	2
1. UVOD	4
2. GLASOVNE PROMJENE ILI ALTERNACIJE	5
3. MORFOLOŠKI UVJETOVANE GLASOVNE PROMJENE	6
3.1. <i>Nepostojani samoglasnici</i>	6
3.2. <i>Prijeglas</i>	6
3.3. <i>Proširivanje</i>	7
3.4. <i>Vokalizacija</i>	7
3.5. <i>Palatalizacija</i>	7
3.6. <i>Jotacija</i>	8
3.7. <i>Ispadanje pojedinačnog suglasnika i sloga</i>	9
3.8. <i>Alternacije suglasničkih skupova</i>	9
3.9. <i>Alternacije ije, je, e, i, њ</i>	9
4. FONOLOŠKI UVJETOVANE GLASOVNE PROMJENE	10
4.1. <i>Jednačenje suglasnika po zvučnosti</i>	11
4.2. <i>Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe</i>	12
4.3. <i>Ispadanje (gubljenje) suglasnika</i>	13
5. GLASOVNE PROMJENE I PRAVOPISI	14
6. PRAVOPISNE TEME U NASTAVNOM PLANU I PROGRAMU TE KURIKULU	17
7. ISTRAŽIVANJE	20
7.1. <i>Ciljevi i hipoteze istraživanja</i>	20
7.2. <i>Opis uzorka</i>	21
7.3. <i>Instrument istraživanja</i>	22
8. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	24
8.1. <i>Točnost odgovora s obzirom na dob</i>	24
8.2. <i>Točnost odgovora s obzirom na poznatost riječi</i>	26
8.3. <i>Rezultati istraživanja s obzirom na vrstu glasovne promjene</i>	30
8.4. <i>Rezultati istraživanja s obzirom na razliku u dobi i spolu</i>	38
8.5. <i>Rezultati s obzirom na to kako učenici pišu tražene oblike riječi slikovno prikazane</i> 40	
9. RASPRAVA	42
10. ZAKLJUČAK	44
LITERATURA	45

DODATCI	46
PRILOZI	47
Prilog 1. – Fotografije za motivaciju učenika	47
Prilog 2. – Obrazac za učenike	49
Prilog 3. – Diktat	51
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	52

SAŽETAK

Svrha je ovoga rada utvrditi ovladanost fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama učenika mlađe školske dobi. Na početku, rad nudi pregled glasovnih promjena hrvatskoga jezika s obzirom na njihovu uvjetovanost te se govori o povezanosti glasovnih promjena, pravopisa i pravopisne norme. Prikazana su moguća pravopisna rješenja koja nude aktualni pravopisi, kao i raspored pravopisnih tema po razredima prema Nastavnom planu i programu (2006) te Kurikulu za nastavni predmet Hrvatski jezik (2019).

Osnovni je cilj bio utvrditi ovladanost fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama na temelju istraživanja uporabe pravopisne norme učenika mlađe školske dobi. Također, navedenim se istraživanjem pokušalo utvrditi kako učenici zapisuju riječi u kojima se provode navedene glasovne promjene kada ih čuju, a kako kada su riječi prikazane slikama. U istraživanje su se, uz riječi iz udžbenika Hrvatskoga jezika, uvrstile i riječi iz udžbenika ostalih predmeta (Matematika i Priroda i društvo). Osim njih, uvrštene su i manje poznate riječi s kojima se učenici pa se tako pokušala utvrditi razlika u uspješnosti pisanja dvije navedene skupine riječi. Rezultati se prikazuju na razini ovladanosti fonološkim glasovnim promjenama s obzirom na dob razred učenika te eventualne razlike u spolu učenika. Istraživanje je provedeno u jednoj školi u Zagrebačkoj županiji te je u njemu sudjelovalo ukupno 186 učenika. Istraživanje je pokazalo relativno nisku razinu ovladanosti pravopisnom normom, premda su pravopisne teme zastupljene u nastavi učenika ispitivanih razreda. Zaključuje se da na pravopisnu normu potrebno učenike osvješćivati i u nastavi ostalih predmeta, a ne samo na satima Hrvatskoga jezika kojima je tema pravopis.

Ključni pojmovi: glasovne promjene, fonološki uvjetovane glasovne promjene, pravopis, pravopisna norma

SUMMARY

The aim of this paper is to determine the level of knowledge that younger pupils have concerning phonologically conditioned alternations. At the beginning, the paper offers an overview of alternations of the Croatian language with regard to their conditionality, and discusses the connection between the alternations, orthography and orthographic norm. Possible spelling solutions that current orthographies offer are provided, and the distribution of orthographic topics among grades according to the Curriculum (2006) and the Curriculum for the subject Croatian Language (2019) is presented.

The main objective was determining the level of knowledge of phonologically conditioned alternations based on research on the use of the orthographic norm in younger pupils. Moreover, the mentioned research tried to ascertain how students write down words in which the mentioned alternations occur when they hear them and when the words are shown through pictures. In addition to words from Croatian language textbooks, words from textbooks in other subjects (mathematics and Science and Society) were included in the research. In addition, lesser-known words that students encountered for the first time were also included. Therefore, an attempt was made to determine the difference in the performance of writing the two mentioned groups of words. The paper also tried to show the differences between alternations through classes and possible differences in the age and gender of pupils. The research was conducted in a school in Zagreb County and 90 boys and 96 girls participated. Pupils were required to write down a text in which the target words were presented through pictures or dictated to them. While doing so, the pupils were required to respect the orthographic norm.

From the results of the research it can be concluded that although orthographic topics are represented in the teaching of students in the examined classes, their results show a low level of knowledge concerning the orthographic norm, and it is concluded that orthographic rules are dealt with on the example of concrete words, without linking the content with other subjects, or putting enough focus upon them in teaching.

Key terms: alternations, phonologically conditioned alternations, orthography, orthographic norm

1.UVOD

Ovladavanje pravopisnom normom jedan je od ciljeva nastave Hrvatskoga jezika te ono započinje u 1. razredu osnovne škole, a pravopisni su sadržaji, u različitim opsegima, zastupljeni u svim razredima, na temelju Nastavnoga plana i programa (2006) te Kurikulom za nastavni predmet Hrvatski jezik (2019). Stoga se od učenika očekuje ovladanost pravopisnom normom od samog početka obrazovanja učenika te njezino proširivanje i produbljivanje ovisno o stupnju obrazovanja,

Cilj je ovoga rada ispitati koliko su učenici ovladali fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama, ali imajući na umu da se učenici s glasovnim promjenama kao gramatičkim pojmom upoznaju tek u višim razredima osnovne škole. Iako se učenici s njima upoznaju znatno kasnije, to ne znači da oni ne provode i ne zapisuju riječi u kojima su provedene fonološki uvjetovane glasovne promjene. Kao što i Ivan Marković (2018) navodi:

„Takve promjene potpuno su produktivne, govornici ih redovito, automatski, beziznimno, i potpuno nesvjesno provode uvijek, u svim govornim stilovima, i pri svakome tempu, uključujući i one koje nikad nisu čuli, i – načelno, odnosno u prototipnim slučajevima – neovisno o naravi morfemskog šava“ (Marković, 2018, str. 30).

Prema Marković (2018) ova skupina glasovnih promjena ovisi o okruženju u kojem se određeni glas nalazi te s kojim glasovima dolazi u doticaj. Fonološki uvjetovane glasovne promjene prisutne su u svakodnevnoj komunikaciji kod svih govornika hrvatskoga jezika, pa tako i djece. O tome govori Arnautov (2018) koja je ispitivala ovladanost glasovnim promjenama kod djece predškolske dobi te zaključuje kako djeca u svom govoru najbolje provode jednačenje po mjestu tvorbe.

Osnovni je cilj ovoga rada ispitati koliko su učenici od 2. do 5. razreda usvojili fonološki uvjetovane glasovne promjene na temelju provjere ovladanosti pravopisnom normom. Ispituje se kako učenici zapisuju riječi u kojima se provode fonološki uvjetovane glasovne promjene, a koje se nalaze u odabranim udžbenicima prirode i društva, matematike te hrvatskoga jezika, od kojih su neke učenicima bile

nepoznate (*crvenperka, zelembać...*). Pretpostavlja se da je uspješnost učenika u uskoj vezi s učiteljevim pristupom nastavi pravopisa, primjerima kojima se koristi u nastavi te u povezivanju sadržaja ostalih predmeta s nastavom hrvatskoga jezika.

2. GLASOVNE PROMJENE ILI ALTERNACIJE

Različiti autori gramatika nude različite podjele glasovnih promjena. Primjerice, Silić i Pranjković (2007) objašnjavaju kako do glasovnih promjena ili alternacija dolazi „na granici morfema i osnove i na granici osnove i morfema te na granici riječi i riječi kad se na njima pojave raspodjele fonema koje im ne odgovaraju“ (Silić, Pranjković, 2007, str. 23). U spomenutoj se gramatici (Silić, Pranjković, 2007) glasovne promjene dijele na: *glasovne promjene na granici morfema i osnove, glasovne promjene na granici prefiksalnog morfema i osnove, glasovne promjene koje se očituju samo u izgovoru, glasovne promjene na granici prefiksalnoga morfema i osnove uvjetovane promjenom raspodjele glasova, glasovne promjene na granici osnove i sufiksalnoga morfema, glasovne promjene u korijenskom morfemu, glasovne promjene na granici nenaglašene i naglašene riječi.*

Barić i sur. (1997, str 76) navode: „Promjene u fonemskom sustavu morfema očituju se kao alternacije (zamjenjivanja) pojedinačnih fonema i fonemskih skupova u fonemima“. Glasovne promjene ili alternacije dijele u dvije skupine. Jedna podrazumijeva morfološki uvjetovane glasovne promjene koje se provode u određenoj morfološkoj kategoriji (npr. u glagolskom licu, padežu, broju) ili u tvorbenoj kategoriji (npr. u umanjenici, uvećanici, etniku i sl.). Druga su skupina fonološki uvjetovane glasovne promjene koje su određene položajem fonema (Barić i sur., 1997).

Kao što je ranije navedeno, razlika je ovih dviju gramatika u podjeli glasovnih promjena. Autori Silić i Pranjković (2007) govore o granici prefiksalnoga morfema i osnove te o granici osnove i sufiksalnoga morfema. Glasovne promjene koje se provode na granici prefiksalnoga morfema i osnove istovjetne su s fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama, dok su promjene na granici osnove i sufiksalnoga morfema istovjetne s morfološki uvjetovanim glasovnim promjenama.

Za potrebe ovoga rada, glasovnim će se promjenama pristupiti prema podjeli koju navode Barić i sur. (1997) te će se o njima iscrpnije govoriti u sljedećim poglavljima.

3. MORFOLOŠKI UVJETOVANE GLASOVNE PROMJENE

Budući da morfološki uvjetovane glasovne promjene nisu tema rada, neće se iscrpnije objašnjavati na temelju različitih priručnika, već će se samo dati njihov pregled prema *Hrvatskoj gramatici* (Barić i sur., 1997).

U *Hrvatskoj gramatici*, autori Barić i sur. (1997) navode deset glasovnih promjena koje ubrajaju u morfološki i tvorbeno uvjetovane glasovne promjene. One su: nepostojani samoglasnici, prijeglas, proširivanje, vokalizacija, palatalizacija, sibilizacija, jotacija, ispadanje pojedinačnog suglasnika i sloga, alternacije suglasničkih skupova te alternacije *ije, je, e, i, e*. Ove se glasovne promjene smatraju ostatcima raznih procesa koji su imali utjecaj na naš jezik u njegovoj najranijoj fazi stvaranja (Barić i sur., 1997).

3.1. Nepostojani samoglasnici

Autori u spomenutoj gramatici navode kako se nepostojani samoglasnici realiziraju u nekim oblicima imenica i pridjeva, dok ih u drugim oblicima nema. Navode alternaciju *a/e* koja se provodi u svim padežima jednine i množine muškoga roda osim N jd., G mn. i A jd. za neživo (primjer: N jd. *stolca* – G mn. *stolci*). Spominje se i alternacija *a/e* u određenom obliku pridjeva m. r. i u mn. m. r. pridjeva i zamjenica (primjeri: *sladak – slatki, sav – svi*) te u ž. i sr. r. neodređenog oblika pridjeva i zamjenica (primjer: *sitan – sitna, sitno*). Alternacije *e/e* ostvaruju se u nazivima kajkavskih toponima (*Čakovec – Čakovca*) te u kajkavskim prezimenima (*Vrabec – Vrapca*). Postoje i neka odstupanja od te alternacije, primjerice: *Maček – Mačeka* (Barić i sur., 1997).

3.2. Prijeglas

Autori navode kako samoglasnik *e* dolazi na mjesto samoglasnika *o* iza palatalnih suglasnika te skupova /št/, /žd/. Alternacije se odvijaju u N jd. im. s. r. (*krilo : polje*), u I jd. im. m. i s. r. (primjer: *gradom : mužem, selom : poljem*) te u množinskom umetku imenica m. r. (primjer: *gradovi : muževi*). Postoje i određena

odstupanja: složenice sa spojnikom -o-, u I jd. jednosložnih i dvosložnih imenica m. r. koje u slogu ispred nastavka imaju samoglasnik -e- (*hmelj – hmeljom*), u imenicama ž.r. (*švelja – šveljom*) te u posuđenicama bez obzira na samoglasnik pred nastavkom, npr. *car – carev* (Barić i sur., 1997).

3.3. Proširivanje

Proširivanje se odnosi na umetanje samoglasnika u suglasnički skup, na proširivanje prefiksa koji završava suglasnikom te na dodavanje samoglasnika u neke oblike priloga, prijedloga te zamjenica (Barić i sur., 1997).

Autori objašnjavaju kako se alternacije a/a , e/e , o/o , u/u pojavljuju na početku prezentske osnove, u besprijedložnom instrumentalu jd. zamjenice *ja* te neobavezno na kraju nekih riječi ili oblika pridjeva i zamjenica. Promijenjena osnova riječi zove se proširena osnova, a promijenjen navezak (sufiks) naziva se proširen sufiks (Barić i sur., 1997).

3.4. Vokalizacija

Barić i sur. definiraju vokalizaciju kao smjenjivanje suglasnika /l/ samoglasnikom /o/ na kraju riječi i na kraju sloga. Alternacije *l/o* vidljive su u: m. r. i ž. r. glagolskog pridjeva radnog (*čitao – čitala, htio – htjela*), u N i G jd. imenica m. r. (*anđeo – anđela*), u m. r. i ž. r. pridjeva (*mio – mila*), u oblicima imenica na *-lac* (*prevodilac – prevodioc, prevodioci..*) te ispred sufiksa *-ba* (*seliti – seoba*). Odstupanja su moguća u umanjenicama sa sufiksom *-ce* (*ogledalce*), u G imenicama i pridjevima sa /l/ na kraju drugog sloga (*znalac – znalca*) te ponekad u imenicama s /l/ na kraju kratkog sloga (*molba, žalba*). Promijenjena osnova riječi zove se vokalizirana osnova (Barić i sur., 1997).

3.5. Palatalizacija

Poznato je da je palatalizacija glasovna promjena u kojoj suglasnici *k*, *g*, *h* ispred samoglasnika *e* (ponekad i ispred glasa *i*) zamjenjuju suglasnicima *č*, *ž*, *š*. Glas *k* postaje *č* u V jd. m. r. (*junak – junače*), u 2. i 3. l. jd. aorista (*rekoh – reče*) te ispred sufikasa *-(a)n*, *-etina*, *-ić*, *-ica*, *-ina*, *-je*, *-ke*, *-ulj(a)k*. Glas *g* postaje *ž* u V jd. m. r. i 2. i 3. l. jd. aorista, ispred sufikasa: *-(a)n*, *-ić*, *-ica*, *-ina*, *-je*, *-ni*, dok se zamjena glasova *h* i *š* odvija u V jd. m. r. te ispred sufikasa *-(a)k*, *-(a)n*, *-ić*, *-ica*, *-ina*, *-je*. Autori navode i alternacije *c/č*, *z/ž*. Alternacija *c/č* odvija se u V jd. m. r. (*stric –*

striče) te ispred sufikasa *-(a)n, -an, -etina, -ević, -evina, -ica, ić, -in, -ina, -iti, -injak, -je, -urina*. Alternacija *z/ž* odvija se u V jd. m. r. (*vitez – viteže*). Postoje i odstupanja u kojima se ne provode promjene, npr. u imenicama ispred sufiksa *-ica* (*kolega – kolegica*), *k/č* (*mačka – mačkica*), *h/š* (*buha/buhica*), a alternacije *k/č* i *c/ć* nema ispred sufiksa *-in* kod pridjeva od odmilita (*baka – bakica*). (Barić i sur., 1997).

Silić i Pranjković u svojoj *Gramatici hrvatskog jezika* navedenu palatalizaciju nazivaju još i prvom palatalizacijom jer drugu i treću palatalizaciju objašnjavaju i nazivaju sibilizacijom (Silić, Pranjković, 2007.)

Sibilizacija

Glasovna je promjena u kojoj se suglasnici *k, g, h* ispred samoglasnika zamjenjuju suglasnicima *c, z, s*. Barić i sur. navode da sibilizacija podrazumijeva: “zamjenjivanje „mekonepčanih suglasnika sibilantima u DL jd. ž. r., u NDLI mn. m. r., u 2. jd. imp. i u nesvršenih glagola (Barić i sur., 1997, str. 84).

Primjeri *majka – majci, vuk – vuci, reko – reci* pokazuju da alternaciju *k/c* nalazimo u DL jd. ž. r., u NDLI mn. m. r. i 2. jd. Alternacija *g/z* pojavljuje se u DL jd. ž. r. i kod nesvršenih glagola (*noga – nozi, dignuti – dizati*), dok se alternacija *h/s* viđa u NDLI mn. m. r. i kod nesvršenih glagola (*uzdahnuti – uzdisati*). Postoje i odstupanja u N mn. imenica m. r. te u DL jd. imenica ž. r., imenica m. r. ženske sklonidbe. Javljaju se i dvostrukosti u N mn. imenica m. r. (neke tuđice, prezimena koja se mogu poistovjetiti s općim imenicama, *Duh – Duhi, Dusi*), imenice s nepostojanim *a* u završetku *čak, ćak, đak* (*mačak – mački i maćci*) te u DL jd. imenica ž. r., u zemljopisnim imenima s jednosuglasničkim završetkom osnove (*Požega – Požezi, Požegi*), u zemljopisnim imenima koja završavaju na *ska, ška, tka, vka* (*guska – guski i gusci, njuška – njuški i njušci, bitka – bitci, bitki, travka – travci, travki*) (Barić i sur., 1997).

3.6. Jotacija

„Jotacija je zamjenjivanje nepalatalnog suglasnika palatalnim suglasnikom, a suglasnika */p, b, m, v, f/* suglasničkim skupovima */plj, blj, mlj, vlj, flj/*, i to u I jd., prezentu, pridjevu trpnom, komparativu i ispred pojedinih sufikasa“ (Barić i sur., 1997, str. 85).

Autori navode sve alternacije koje se provode, navodeći i primjere, ovdje su izdvojeni neki od primjera. Alternacija *k/č* (*vikati – vičem, Otok – Otočanin, pamuk – pamučast*), *g/ž* (*strugati – stružem, dug – duži, knjiga – knjižar, bubreg – bubrežast*), *h/š* (*puhati – pušem, suh – suši, trbuh – trbušast*), *c/č* (*nicati – ničem, Karlovac – Karlovčanin*), *z/ž* (*mazati – mažem, zapaziti – zapažaj*), *s/š* (*disati – dišem*), *t/ć* (*smrt – smrću, ispratiti – ispraćaj, žut – žući*), *d/đ* (*glad – glađu, mlad – mlađi*), *l/lj* (*posoliti – posoljen, zagrliti – zagrljaj*), *n/nj* (*puniti – punjen, grana – granje*), *p/plj* (*kapati – kapljem, glup – gluplji, Europa – Europljanin*), *b/blj* (*zobati – zobljem, grub – grublji, grubo – grublje, šiba – šiblje*), *m/mlj* (*hramati – hramljem, grm – grmlje*), *v/vlj* (*krv – krvlju, naziv – nazivlje*) te *f/flj* (*Vakuf – Vakupljanin*) (Barić i sur., 1997).

3.7. Ispadanje pojedinačnog suglasnika i sloga

Prema Barić i sur., suglasnici ispadaju na granici osnove i nastavka te na granici osnove i sufiksa (naveska). Navode i alternaciju *s/š*, (*zepsti – zebem*), *j/š* (*noć – noću, žed – žeđu*) te *n/š* ispred sufiksa *-ni* (*kamen – kameni*). Nađu li se u složenici dva ista sloga, prvi slog ispada (zakonoša, ne zakononoša) (Barić i sur., 1997).

3.8. Alternacije suglasničkih skupova

Navodi se kao se suglasnički skupovi zamjenjuju na granici osnove i nastavka i na granici osnove i sufiksa. Autori navode sljedeće alternacije: *ht/šć* (*dahtati – daščem*), *sk/šč* (*daska – daščan, trska – trščan, guska – gušče, guska – guščetina, daska – daščica*), *sk/šć* (*lijeska – liješće*). A ispred sufiksa *e* zamjenjuju se *sl/šlj* (*poslati – pošljem, pošaljem, misliti – mišljah*), *sn/šnj* (*zakasniti – zakašnjavati, objasniti – objašnjiv*), *st/šć* (*častiti – čaščah, krst – krščanin*), *st/št* (*mjesto – mještatin, pustiti – puštati*), *zd/žđ* (*brazditi – bražđah, Gvozd – Gvoždānin*) te *zn/žnj* (*kazniti – kažnjavati, kazniti – kažnjiv*), (Barić i sur., 1997).

3.9. Alternacije ije, je, e, i, š

U *Hrvatskoj gramatici* navodi se kako se refleksi jata mijenjaju zbog promjene duljine sloga u kojem se nalaze. Alternacija *ije/je* odvija se kod imenica sr. r. nejednakosložne promjene, u dugoj mn. imenica s postojanim naglaskom u jd. te u ž. r. imenica s proširenom osnovom u G mn, zatim kod nesvršenih glagola u prednaglasnom položaju, u komparativu i superlativu pridjeva i priloga te ispred sufikasa *-a, ač, ad, -an, -ani, -ar, -ara* itd. Alternacija *ije/e/ije/je* (iza /r/ u

suglasničkom skupu) odvija se u N mn. i G jd. imenica, kod nesvršenih glagola prema svršenima, u komparativu i superlativu pridjeva i priloga, ispred sufikasa *-ad*, *-ast*, *-e*, *-ić*, *-oća*, *-ota* i *-ovit*. Alternacija *ije/i* odvija se ispred nastavaka koji počinju s /o/ (koji je nastao zamjenjivanjem /l/ te ispred /o/ koji je postao zamjenjivanjem /l/). Promjena *ije/š* odvija se u prezentu, imperativu, pridjevu radnom i trpnom. Alternacija *je/ije* odvija se u oblicima glagola *sjeći*, kod nesvršenih parnjaka glagola s korijenom *-vjed-*, u prezentu nekih prefikslnih glagola, kod nesvršenih glagola prema svršenima te ispred sufikasa *-će*, *-lo*. Alternacija *je/i* odvija se ispred nastavka *-o* i nastavka koji počinje s /j/, ispred sufikasa koji počinje s /o/ i ispred /j/. Promjena *e/ije* odvija se kod nesvršenih glagola prema svršenima te u imenicama s nulnim sufiksom od glagola s prefiksom *pre-* (*prekoriti* – *prijekor*). Odstupanja u alternacijama *ije*, *je*, *e*, *i*, *š* postoje te su redom pobrojana u *Hrvatskoj gramatici* (Barić i sur., 1997).

4. FONOLOŠKI UVJETOVANE GLASOVNE PROMJENE

Fonološki uvjetovane glasovne promjene objasniti će se na temelju *Hrvatske gramatike* autora Barić i sur. (1997), *Hrvatske morfonologije* autora Markovića (2018) te *Gramatike hrvatskoga jezika* autora Silića i Pranjkovića (2007).

U fonološki uvjetovane glasovne promjene ubrajamo: jednačenje suglasnika po zvučnosti, jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe te ispadanje (gubljenje) suglasnika prema Barić i sur. (1997). Sličan, ali daleko duži popis navodi i Marković (2008, str. 32) koji ističe: „Fonološke su glasovne promjene uvjetovane fonološki. U okviru morfologije to znači da su uvjetovane obilježjima glasova (fonova) koji dolaze u dodir – njihovim istim, sličnim ili različitim artikulacijskim svojstvima – ili slogovnim ustrojem“. Uz tri istaknute fonološki uvjetovane promjene (jednačenje konsonanata po zvučnosti, jednačenje konsonanata po mjestu tvorbe, ispadanje konsonanata), navodi još pet drugih: umetanje *j*, umetanje *a*, smjena *l* → *o*, prijeglas, smjena *ě* → *e*. Ističe kako su prve četiri glasovne promjene žive te da njihovo zapisivanje ili nezapisivanje prati pravopisna norma (Marković, 2008).

Za razliku od Barić i sur (1997) te Marković (2008) autori Silić i Pranjković (2007) prvu proučavanu promjenu nazivaju *izjednačavanjem* ili *asimilacijom po*

zvučnosti, a drugu *izjednačavanje* ili *asimilacijom po mjestu izgovora*. Također, u ovom priručniku posljednja glasovna promjena nije posebno istaknuta imenom, već u tekstu navode kako se dva suglasnika stapaju u jedan ili jedan suglasnik ispada (Silić, Pranjković, 2007). Terminološka razlika u proučavanim priručnicima odnosi se ne samo na ime glasovne promjene nego i na ime glasova koji u njoj sudjeluju. Barić i sur. (1997) govore o suglasnicima, Marković (2008) o konsonantima, dok Silić i Pranjković (2008) ne ističu o kojoj je vrsti glasova riječ (suglasnici, konsonanti), već izostavljaju taj dio i imenuju ih *izjednačavanjem ili asimilacijom po zvučnosti*, odnosno *po mjestu izgovora*.

Za potrebe ovoga rada koristit će se podjela fonološki uvjetovanih glasovnih promjena prema Barić i sur. (1997), uz prikazivanje sličnosti i isticanje razlika među ranije navedenim priručnicima.

4.1. Jednačenje suglasnika po zvučnosti

Marković (2018) ističe kako je većina glasova koje proizvodi čovjek nastala upotrebom glasnica te takvu pojavu naziva *glasničenjem* ili *fonacijom*. Kako je u svim jezicima ona prisutna, tako je prisutna i u hrvatskome jeziku. U hrvatskome jeziku, kao i kod većine ostalih jezika, razlikujemo bezvučne i zvučne konsonante (suglasnike). Bezvučnost i zvučnost glasova, autor objašnjava kao vrstu glasničenja, odnosno fonacije:

„Bezvučnost je takvo glasničenje pri kojem je glasište otvoreno, a glasnice rastvorene; tako u hrvatskome nastaju bezvučni konsonanti. Zvučnost je takvo glasničenje pri kojem je glasište suženo, glasnice su lagano priljubljene pa titraju; tako u hrvatskome jeziku nastaju vokali, sonanti i zvučni konsonanti“ (Marković, 2018, str. 55).

U svim se jezičnim priručnicima navodi da su u hrvatskome jeziku bezvučni glasovi: *p, t, k, c, č, ć, s, š, f, h*, dok su zvučni *b, d, g, ʒ, ʒ?, z, ž, F, γ*. Glasovi *c, f i h* nemaju svoje zvučne parove, nego glasove koji su položajno uvjetovani alofoni fonema /c/, /f/, /h/.

Prema Marković (2018) i Barić i sur. (1997) jednačenje po zvučnosti odvija se u dva moguća smjera. Prva se promjena događa kada se bezvučni konsonant (suglasnik) nađe ispred zvučnog, tada se on mijenja u svoj zvučni par. Takva se

promjena naziva ozvučivanje (*top – tobđžija, brojiti – zbrojiti, svjedočiti – svjedodžba*). Druga se promjena događa kada se zvučni konsonant (suglasnik) nađe ispred bezvučnoga. Tada se zvučni konsonant (suglasnik) zamjenjuje bezvučnim parom. Takvu promjenu nazivamo obezvučivanje (*vrabac – vrapca, hraniti – othraniti*). U sva tri priručnika, autori se slažu da u govoru i pismu postoje odstupanja u provedbi ovih glasovnih promjena (*odseliti, gradski...*).

Za razliku od Marković (2018) te Barić i sur. (1997), Silić i Pranjković (2007) ne spominju ozvučivanje i obezvučivanje, već navode kako se takve promjene nazivaju izjednačavanje ili asimilacija po zvučnosti. Također, ono što se još ističe jest uporaba različitih termina. Silić i Pranjković (2007) govore o nezvučnim i zvučnim suglasnicima, za razliku od prethodno navedenih autora koji koriste izraz bezvučni i zvučni konsonanti odnosno suglasnici.

Također je važno istaknuti da Marković (2018) te Silić i Pranjković (2007) navode kako glasovi *j, l, l̂, m, n, ŋ, r, v* ne provode jednačenja po zvučnosti, iako su oni zvučni te dolaze u dodir s bezvučnim konsonantima, dok Barić i sur. (1997) to ne ističu.

4.2. Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe

Autori koji se bave fonologijom, konsonante (suglasnike) prema mjestu tvorbe dijele na: dvousnene (bilabijale), usneno-zubne (labio-dentale), zubne (dentale), desničke (aveolare), prednepčane (postalveolare ili pretpalatale), onepčane (palatalizirane), nepčane (palatale) i jedrene (velare).

Barić i sur., (1997) objašnjavaju kako se suglasnici jednače kada su različiti po mjestu tvorbe tako da se prvi suglasnik skupa mijenja suglasnikom koji je po mjestu tvorbe jednak drugom suglasniku skupa. Također, autori navode slučajeve u kojima dolazi do promjene, navodeći primjere te ističući odstupanja i dvostrukosti. Sličan pristup imaju Silić i Pranjković (2007) koji ovu glasovnu promjenu nazivaju *izjednačavanjem ili asimilacijom po mjestu tvorbe*.

Za razliku od prethodno navedenih gramatika Marković (2018) objašnjava jednačenje konsonanata po mjestu tvorbe vrlo detaljno, navodeći pravila koja su redom pobrojana. U glasovnoj promjeni jednačenja po mjestu tvorbe sudjeluju tri skupine glasova: dentali (*s, z*), alveoral (*n*) te velari (*k, g, h*). Prema Marković (2018)

u prvom se pravilu radi o mijenjanju dentala *s*, *z* ispred *č*, *ž*, *š* u postalveolare *š*, *ž*, a ispred palatala *ć*, *č*, *š*, *ž* u glasove *ś*, *ź*. Postalveolari *š*, *ž* mijenjaju se ispred palatala *ć*, *č*, *š*, *ž* u palatalizirane glasove *ś*, *ź* koji nemaju fonemski status u hrvatskome jeziku. U drugom se slučaju ova promjena odnosi na alveoral *n* koji se ispred bilabijala *p*, *b*, *m* mijenja u bilabijal *m*. Navode se i druge promjene koje uključuju glasove koje nisu u fonemskom sustavu hrvatskoga jezika (η , η). Tako labio-dentali *v*, *f* ispred *m* postaju labio-dental η , dok alveoral *n* ispred velara *k*, *g*, *h* postaje η . U trećem se slučaju navodi kako se velari *k*, *g*, *h* ispred postalveorala *č* mijenjaju u *č*, *ž*, *š*. Isti se glasovi ispred *ć*, *š*, *ž*, mijenjaju u glas *č*, odnosno (*ź*, *ś*) koji nisu u fonemskom sustavu, već su „položajno uvjetovani alofoni fonema /ž/, /š/“ (Marković, 2018, str. 60).

4.3. Ispadanje (gubljenje) suglasnika

Slično kao i prethodna glasovna promjena, i ova glasovnu promjenu Marković (2018) iscrpno objašnjava, dok ju Silić i Pranjković (2007) posebno ne ističu. Barić i sur. (1997) govore o ispadanju odnosno gubljenju suglasnika, a pritom koriste samo izraz alternacija *t/∅*, *d/ ∅*, dok Silić i Pranjković (2007) govore o stapanju i ispadanju suglasnika.

Prema Marković (2018) postoje tri pravila o ispadanju suglasnika. Prvo se odnosi na ispadanje suglasnika kada se nađu jedan do drugoga, drugo se odnosi na dodir dentala i afrikata, a treće se pravilo tiče skupova *st*, *št*, *zd*, *žđ* i *sk*. Prema prvom pravilu, kada se nađu dva ista suglasnika (konsonanta) jedan do drugoga, jedan suglasnik ispada ili se ostvaruju kao jedan dugi. Barić i sur. (1997, str. 79) navode primjere: *dijeliti – odijeliti*, *zvučan – bezvučan*, *ribič – ribički*, a ne *ribičski*. Drugo pravilo naglašava kako „dentali *t*, *d* ispadaju ispred afrikata *c*, *č*, *ć*, *ž*, *š*, *st*, *št* na granici R+S, a na granici P+R ispadaju ili u različitoj mjeri stapaju afrikatama *c*, *č*, *ć*, *ž*, *š*. Drugo se pravilo pojavljuje u riječima poput *oca – oci*, *preci – precima* i slično. Treće se pravilo odnosi na reduciranje konsonantnih skupova *st*, *št*, *zd*, *žđ*, *sk*, *zg* na *s*, *š*, *z*, *ž* (osim *j*, *l*, *v*, *r*), npr. *usmeni (ust-men-i)*, *kazališni (kaz-a-l-išt-n-i)*... (Marković, 2018., str. 66). Ovim trima pravilima Ivan Marković (2007) dodaje još dva morfološki uvjetovana pravila: *pravilo o ispadanju početnih sufikslnih s- š-*, koje će olakšati opis palatalizacije, *pravilo o ispadanju početnog sufikslnog j iza palatala*. Četvrto se pravilo odnosi na ispadanje sufiksa *s- š-* iza *k*, *g*, *h* i iza *c*, *č*, *ć*, *ž*,

?, npr. *radnik – radnički (rad-n-ik-/s/k-i)*. Peto pravilo propisuje da sufiksallyno *j* ispada iza palatala te iza *r*, npr. *otuđen, noću* (Marković, 2018, str 65).

5. GLASOVNE PROMJENE I PRAVOPISI

U ovom se poglavlju govori o glasovnim promjenama koje se, osim u gramatikama, nalaze i u pravopisima jer se bilježenjem i nebilježenjem fonološki uvjetovanih glasovnih promjena bavi pravopis i pravopisna norma (Marković, 2018). Stoga će se u ovom poglavlju razmotriti moguća pravopisna rješenja koja nude aktualni pravopisi. Usporedit će se rješenja iz *Hrvatskog pravopisa* autora Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Mogaša (2000), iz *Hrvatskog pravopisa* autora Lade Badurina, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića (2007) te iz *Hrvatskog pravopisa* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje autora Željka Jozića i suradnika (2013).

Prema Nastavnom planu i programu (2006), učenici se s nastavnim temama glasovnih promjena susreću u osmom razredu (i to s morfološki i fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama), no gradivo glasovnih promjena zastupljeno je i u nižim razredima osnovne škole. Učeniku trećeg razreda ne možemo reći da se u riječi *vrpčev* provodi jednačenje po zvučnosti, ali trebamo mu skrenuti pažnju da je riječ *vrabčev* pogrešno zapisana te ga ispraviti i tražiti od njega da zapiše i izgovori pravilno *vrpčev*. Razlika je u tome što tada učenicima ne možemo govoriti o sibilizaciji, palatalizaciji, jednačenju po zvučnosti, jednačenju po mjestu tvorbe itd., već takve jezične teme povezujemo s konkretnom uporabom pravopisne norme. To naglašava Marković (2018) koji skreće pozornost na to da je zapisivanje i nezapisivanje fonološki uvjetovanih glasovnih promjena upravo pravopisno pitanje. Prožimanjem pravopisnih i jezičnih bavi se Tomislav Čužić u svojem radu *Morfološki aspekti pravopisne norme* te navodi kako se o pravopisnim temama ne može govoriti bez povezanosti s ostalim područjima hrvatskoga jezika jer pravopis uglavnom prati jezična pravila (Čužić, 2014). Istoga je mišljenja i Nataša Bašić koja govori kako je u pravopisu veliki udio gramatičkih tema koje ne pripadaju isključivo „uskopravopisnoj“ temi (Bašić, 2015).

Pravopis hrvatskoga jezika jest fonološko-morfonološki, što se navodi i u predgovoru *Hrvatskog pravopisa* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (Jozić i sur. 2015):

Fonološki je jer je utemeljen na glasovnome načelu. Prema tome se načelu u hrvatskome piše *bežični, išarati, otpasti, potprogram, raščistiti, ropski, pretpristupni, svadba*. Morfonološko načelo primjenjuje se onda kad se čuva glasovni sastav tvorbenih sastavnica tako da se ne bilježe glasovne promjene na morfemskoj granici, tj. vodi računa o prepoznatljivosti morfema u riječi. Prema morfonološkome se načelu piše *gradski, ispodprosječan...* (Jozić i sur., 2013).

U ranije spomenutim pravopisima istaknuto je kako se jednačenje po zvučnosti bilježi kada se nađu dva suglasnika od kojih je prvi zvučni, a drugi bezvučni (tada zvučni suglasnik postaje bezvučan) te ako se nađu dva suglasnika od kojih je prvi bezvučni, a drugi zvučni (tada bezvučni suglasnik postaje zvučni). To je vidljivo u primjerima: *vrabac – vrapca, rob – ropski, svjedočiti – svjedodžba, svat + ba – svadba...* Također, ističu i kako se kod riječi koje su stranoga podrijetla (npr. latinskog) ne provodi jednačenje (*adhezija, subpolaran*). Kod bilježenja jednačenja u vlastitim imenima autori nude različita rješenja. Babić, Finka, Moguš (2000) ističu kako se jednačenja u vlastitim imenima u pismu ne provode (*Zubčević, Brgudac*). Badurina, Marković i Mićanović (2007) slažu se s navedenim pravilom te nadodaju kako u određenim vlastitim imenima jednačenje može izostati, ali navode oba oblika (*Dabac – Dabca ili Dapca, Božac – Božca ili Bošca*), dok Jozić i sur. (2013) ističu kako jednačenje treba provoditi te zapisivati u sklonidbi i tvorbi od imena (*Dabac – Dapca, Dubac – Dupca*). Kada se *d* nađe ispred *c, č, ć, s, i, š*, svi navedeni pravopisi propisuju kako se jednačenje u pismu ne provodi (*nadcestar, nadčovjek, susjedski, odškrinuti...*). No, od svih je navedenih pravopisa jedino u Pravopisu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje naznačeno kako se ono provodi u govoru, ali ne i u pismu (Jozić i sur., 2013). Ista se pravopisna rješenja spominju u pravopisima pri pisanju riječi sa prefiksom *-iznad, -ispod* (*iznadprosječan, ispodprosječan*), pri pisanju riječi stranoga podrijetla (*gangster, Habsburgovci*) te u nekim zemljopisnim imenima (*ivanićgradski*).

Kada je riječ o jednačenju po mjestu tvorbe, u sva tri analizirana pravopisa spominju se glasovi *s, h, z* u položaju ispred glasova *š, ž, č, dž, đ, lj, nj, j* koji tada prelaze u *š i ž* (*iščepkati, češći, snalažljiv*). Također se u svim pravopisima navodi kako do promjene ne dolazi kada se *s* ili *z* nađu ispred *l* i *n* (*sljepoća, snjegovi,*

ozljeda). U Pravopisu Babić, Finka, Moguš (2000, str 54) navedena su dva različita oblika glagola *drhtati* (*dršćem* i *drhćem*). Ostala dva pravopisa ne primjenjuju oba oblika, već se propisuju oblik *dršćem*. Kod jednačenja glasa *n* ispred *b*, svi se pravopisi slažu oko bilježenja jednačenja po mjestu tvorbe (*bombon*, *stambeni*, *zelembać*) te predlažu da se ne bilježi promjena ako se *n* nađe kao završetak prefiksa ispred *b* i *p* (*izvanbrodski*, *izvanbračni*), ali ni u riječima kada se *n* nađe ispred *p* i *b* na granici dviju osnova (*crvenperka*, *jedanput*). U pravopisu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (Jozić i sur., 2013), za razliku od ostala dva pravopisa, naglašeno je kako se navedene promjene provode u izgovoru i bilježe se na prethodno naveden način.

Pravopisi se najviše razlikuju u normiranju pisanja pri ispadanju suglasnika. Jozić i sur (2013) navode da „Zbog jednostavnijega izgovora suglasnici ispadaju u nekim suglasničkim skupinama". Tako se u nekim riječima pri susretu dvaju istih suglasnika ne zapisuju oba, a ne bilježe se ni *t* ili *d* u skupinama *štn* i *ždn* (*mastan* – *masna*, *slastan* – *slasni*). To je pravilo zastupljeno i u pravopisima Babić, Finka, Moguš (2000) te Badurina, Marković i Mićanović (2007). U sva tri pravopisa nailazimo na pravilo po kojem se izgovaraju i pišu udvojeni suglasnici u superlativima pridjeva kada komparativ počinje glasom *j* (*najjači*, *najjednostavniji*). Badurina, Marković i Mićanović (2007) sugeriraju kako se *d* i *t* mogu sačuvati u nekim riječima kada je važan korijen riječi. Tako navode moguće oblike: *bitka* – *bitci* – *bitki* – *bici*, *petak* – *petci* – *peci*,..(Badurina, L., Marković, I., Mićanović, K., 2007., str. 36).

Isključivo u pravopisu Jozić i sur. iz (2013) nalazimo sljedeće pravilo:

„Pisanje *t* ili *d* u umanjenicama na *-tka*, *-tak*, *-dak*, *-tac*: *imetčić*, *krletčica* (...), *t* u dativu i lokativu imenica ženskoga roda koje završavaju na *-tka*: *bitci*, *pripovijetci*,, Pisanje *t* ili *d* u oblicima imenica muškoga roda koje završavaju na *-dak*, *-tak*, *-dac*, *-tac* u kojima je samoglasnik *a* nepostojan: *kutak* – *kutci*, *letak* – *letci*, *zadatak* – *zadatci*, *osnutak* – *osnutci* (...), *t* ili *d* u posvojnim pridjevima nastalima od imenica na *-tka*, *-tak*, *-dak*, *-tac*, *-dac*: *Babogredčev*, *mladčev*, *sudčev*, *svetče*“ (Jozić i sur., 2013).

Za razliku od ostala dva, pravopis autora Jozić i sur. (2013) nudi ovakvo pravopisno rješenje za pisanje umanjenica, dativa i lokativa imenica ženskoga roda koje završavaju na *-tka* (prednost se prema autorima daje *bitci* i *pripovijetci*, iako je

dozvoljeno i *bitki* i *pripovijetki*), imenica m. r. te posvojnih pridjeva koji završavaju na: *-dak, -tac, -tka, -tak, -dac*.

U pravopisu autora Babić, Finka, Moguš (2000) nalazimo i pravilo po kojem se glas *t* zapisuje u skupini *stn*, a isto predlažu i autori Badurina, Marković, Mićanović (2007) te Jozić i sur. (2013), navodeći primjere: *azbestni, aoristni, tekstni* (Jozic i sur., 2013).

Iz navedenih primjera može se zaključiti kako postoji neujednačenost u pravilima za pisanje riječi u kojima se provode fonološki uvjetovane glasovne promjene. Oko nekih pravopisnih normi dugo se raspravljalo, sve do pojave pravopisa Jozić i sur. (2013) koji je nastojao pomiriti neujednačenosti kako bi se svima olakšalo ovladavanje pravopisom i pravopisnom normom, a posebice učenicima osnovnih i srednjih škola.

6. PRAVOPISNE TEME U NASTAVNOM PLANU I PROGRAMU TE KURIKULU

Pravopis je kompleksno područje, ali pravopisna pravila nije moguće propisivati bez oslonca na govoreni jezik i pisanu tradiciju te jezična pravila. Pravopis je podložan promjenama, što je zapravo rezultat mijenjanja jezika. Učenike je važno poučavati upravo u skladu s promjenama u jeziku i pravopisu. Učenici mlađe školske dobi ne moraju i ne trebaju znati objasniti da je u primjeru *vrabac - vrapcu* primijenjeno fonološko načelo te da je riječ o jednačenju po zvučnosti, ali u ovoj ih je dobi važno poučiti bilježenju ove glasovne promjene. Učenike je važno ispravljati i ukazivati im na eventualne pravopisne pogreške. Također, primjere koji se spominju u nastavi potrebno je povezati sa sadržajem ostalih predmeta, a dobro je spomenuti i što više primjera koje dijele isti pravopisni problem kako bi ga učenici lakše usvojili. Učenike se može dodatno upućivati na provjerene izvore informacija kako bi se i sami mogli ispravljati i usavršavati u svojem obrazovanju.

Pravopisne su teme zastupljene u svim razredima osnovne škole, počevši od 1. razreda. U nastavku slijedi prikaz pravopisnih tema koje se prema Nastavnom planu i programu (2006) za Hrvatski jezik, pojavljuju u 2., 3., 4. i 5. razredu osnovne škole.

Tema koja se proteže kroz sve razrede jest *Veliko početno slovo*. U drugom se razredu ona odnosi na usvajanje velikog početnog slova u pisanju jednočlanih i višečlanih imena koji su učenicima poznati i koje često upotrebljavaju. Također, očekuje se da primjenjuju ovo pravilo i u pisanju imena trgova, ulica te naseljenih mjesta. U trećem se razredu ona odnosi na produblјivanje znanja o velikom početnom slovu te povezivanje usvojenoga s novim znanjima, dok se u četvrtom razredu važna primjena pravila o pisanju velikog početnog slova kod višečlanih imena. U petom se razredu ova tema odnosi na primjenu pravopisne norme u pisanju velikoga početnoga slova u nazivima planeta, kontinenta, oceana, država, zemalja, naroda i zavičajnih mjesta s obzirom na zavičajnu pripadnost te najčešće primjere. (Nastavni plan i program, 2006, str. 36).

Tema *Pisanje – poštivanje pravopisne norme* zastupljena je u drugom i trećem razredu te se odnosi na povezivanje svih znanja o pravopisnoj normi i njezinu primjenu u pisanju. Ona obuhvaća pisanje višečlanih vlastitih imena, pisanje niječnice u skladu s pravopisnom normom te vježbu pisanja i izgovora najčešćih riječi u kojima se pojavljuju glasovi č, ć, dž, đ, ije/je prema popisu riječi (Nastavni plan i program, 2006, str. 28, 29).

Od ostali tema kojima je središtu pravopisna norma, u drugom je razredu zastupljena tema *Pisanje čestitke i razglednice.*, a zadatak je učenika napisati poruku u obliku čestitke ili razglednice primjenjujući pravopisna pravila (Nastavni plan i program, 2006, str. 28, 29). U trećem razredu nema specifičnih tema koje se odnose na usvajanje pravopisnih pravila, dok je u četvrtom razredu specifična tema *Pisanje posvojnih pridjeva izvedenih od vlastitih imena* (Nastavni plan i program, 2006, str. 32). U petom se razredu od specifičnih tema ističe *Izgovor i pisanje riječi s glasovima ije, je (umanjenice i komparativi)*, a od učenika se očekuje da slušno razlikuje, pravilno izgovara i piše umanjenice i komparative s obzirom na glasove ije/je te da se služi pravopisom. Također, ističe se i tema *Rečenični znakovi*. Od učenika se očekuje da piše veznike, ali u rečenicama u skladu s pravopisom, potom da piše zarez iza usklika na početku rečenice te iza riječi u vokativu (Nastavni plan i program, 2006, str. 36.).

Od školske godine 2019./2020. prvi i peti razred nastavu provodi prema Kurikulu nastavnoga predmeta za Hrvatski jezik (2019). Prema navedenom

dokumentu, u petom su razredu, ali i u ostalim razredima navedeni odgojno-obrazovni ishodi te pripadajuće razrade ishoda. Novi dokument nastoji što više povezati nastavna područja (domene) te su ona sada i drugačije nazvana: *Hrvatski jezik i komunikacija, Književnost i stvaralaštvo* te *Kultura i mediji*. Od pravopisnih sadržaja u svim se razredima ističe tema *Veliko i malo početno slovo*. U drugom razredu ona se odnosi na pisanje imena životinja, blagdana i praznika, ulica, trgova te naseljenih mjesta. U trećem se razredu ona proširuje te se nadodaje pisanje imena voda i gora, ustanova u užem okružju, imena knjiga i novina. U četvrtom se razredu ističe veliko početno slovo u imenima naroda, stanovnika, država, geografskih cjelina, knjiga, filmova te novina. U petom se razredu očekuje da učenici ovladaju pisanjem velikoga početnoga slova u jednorječnim i višerječnim imenima: vlastitim imenicama i posvojnim pridjevima (Kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik, 2019).

U ishodima drugoga i trećega razredu ističe se kako učenik piše ogledne i česte riječi u kojima se pojavljuju glasovi *č, ć, dž, đ, ije/je/e/i*, dok se u trećem i četvrtom razredu ističe provjeravanje pravopisne točnosti i slovopisne čitkosti.

Od specifičnih se pravopisnih sadržaja u trećem razredu izdvaja pisanje dvotočke i zareza u nabrajanju te pisanje višerječnih pravopisnih imena. U četvrtom se razredu ističe pisanje posvojnih pridjeva od vlastitih imena, kao što je bilo predviđeno Nastavnom planom i programom (2006), te provjeravanje slovopisne točnosti i čitkosti. U petom se razredu izdvaja poštivanje pravopisne norme te pisanje u skladu s gramatičkim pravopisnim pravilima (Kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik, 2019). Kurikul nastavnoga predmeta kao i Nastavni plan i program naglasak stavlja na produbljivanje tema te na međupredmetno povezivanje sadržaja, no temeljna razlika ovih dvaju dokumenata je u pristupu. Nastavni plan i program propisuje sadržaj, dok Kurikulum propisuje postignuća (ishode) učenika.¹

S obzirom na to da od školske godine 2019./2020. određeni razredi osnovnih i srednjih škola nastavu izvode prema ovome dokumentu, pravi rezultati i pomaci u

¹ U radu je bilo planirano određenu pozornost usmjeriti na udžbenike (za drugi, treći, četvrti te peti razred) i njihovu usporedbu s Nastavnim planom i programom te Kurikulom kako bi se utvrdila količina i raspodjela pravopisnih tema u nastavnom predmetu Hrvatski jezik, ali zbog objektivnih razloga to nije bilo moguće.

napredovanju učenika bit će vidljivi tek za nekoliko godina. Iz navedenih je podataka očito kako su pravopisne teme zastupljene u nastavi hrvatskoga jezika te da se određene teme ponavljaju iz razreda u razred. Važno je da se primjeri koji se kroz pravopisne teme spominju u nastavi, mogu povezati sa sadržajem ostalih predmeta, a dobro je spomenuti i što više primjera koje dijele isti pravopisni problem kako bi ga učenici lakše usvojili.

No, postavlja se pitanje u kolikoj su mjeri učenici usvojili pravopisna pravila te koliko naučeno primjenjuju na primjerima iz svakodnevnoga života. Sljedeća poglavlja rada opisuju istraživanje provedeno s učenicima mlađe školske dobi kojim se ispituje njihova ovladanost fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama. Ovladanost tim glasovnim promjenama promatrat će se na razini uspješnosti primjene pravopisne norme. Na temelju rezultata istraživanja moći će se zaključiti o razini ovladanosti glasovnim promjenama kod učenika mlađe školske dobi, prije nego su takve sadržaje sustavno i terminološki učili. Rezultati dobiveni istraživanjem dat će uvid u razinu ovladanosti pravopisnom normom te će biti korisni za promišljanje nastavne prakse sadašnjih i budućih učitelja.

7. ISTRAŽIVANJE

7.1. Ciljevi i hipoteze istraživanja

Temeljni je cilj ovoga rada istražiti ovladanost fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama učenika mlađe školske dobi.

Na temelju ovog cilja postavljena su sljedeća pitanja:

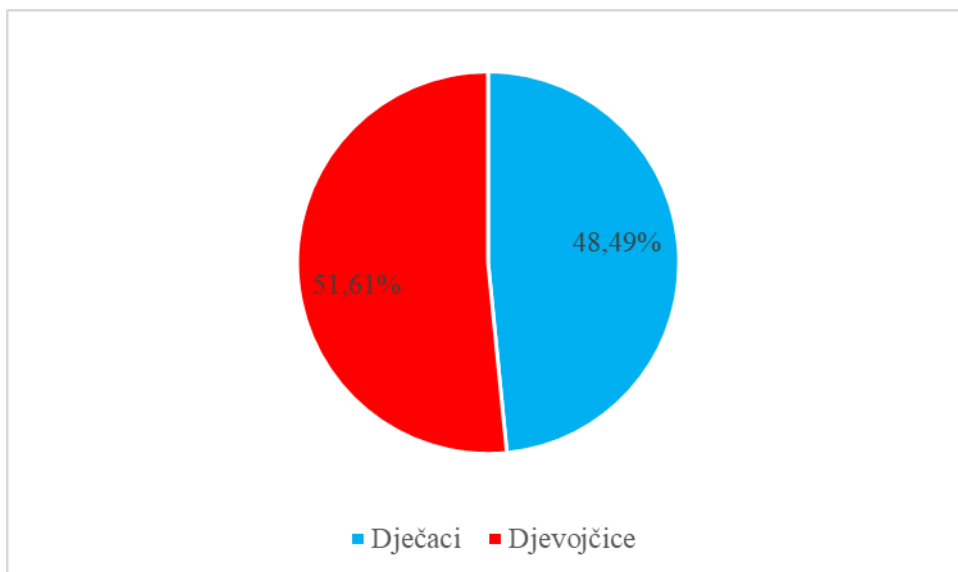
1. Pišu li učenici pravopisno točno riječi u kojima se provode fonološki uvjetovane glasovne promjene?
2. Utječe li na uporabu pravopisne norme poznatost riječi?
3. Utječe li na uporabu pravopisne norme vrsta glasovne promjene koju riječ provodi?
4. Koliko se pri pisanju učenici oslanjaju na izgovor, odnosno pravogovornu normu?
5. Razlikuju li se učenici u svojim rezultatima prema spolu i dobi?

U skladu s temeljnim ciljem i postavljenim pitanjima, postavljene su sljedeće hipoteze istraživanja:

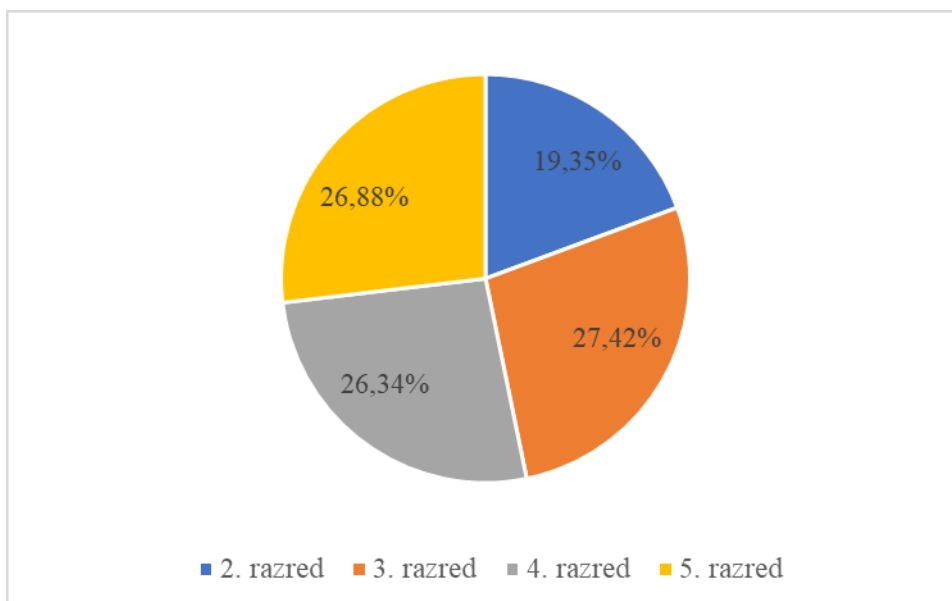
1. Očekuje se da učenici pišu riječi u kojima se provode fonološki uvjetovane glasovne promjene u skladu s pravopisnom normom.
2. Očekuje se da će poznatost riječi utjecati na uporabu pravopisne norme.
3. Očekuje se da na uporabu pravopisne norme utječe vrsta glasovne promjene.
4. Očekuje se da se učenici u velikoj mjeri oslanjaju na izgovor riječi, odnosno na pravogovornu normu.
5. Očekuje se da će djevojčice ostvariti bolje rezultate u odnosu na dječake te da će s porastom dobi rasti točnost kojom se zapisuju riječi koje provode glasovne promjene.

7.2. Opis uzorka

Istraživanje ovladanosti fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama učenika mlađe školske dobi provedeno je u jednoj osnovnoj školi u Zagrebačkoj županiji. Ispitanici su bili učenici drugih, trećih, četvrtih i petih razreda. U istraživanje je sudjelovalo ukupno 186 učenika ($N = 186$). Od ukupnoga broja učenika, dječaka je bilo 90, odnosno 48,49 %, a djevojčica 96, odnosno 51,61 % (Slika 1). S obzirom na razred, učenika drugih razreda bilo je najmanje, njih 36, odnosno 19,35 %, trećih razreda bilo je 51, odnosno 27,42 %, četvrtih razreda 49, odnosno 26,34 % te petih razreda 50, odnosno njih 26,88 % (Slika 2). U istraživanju nisu sudjelovali učenici prvoga razreda jer učenici prvoga razredu tek usvajaju formalna slova.

Slika 1. Raspodjela ispitanika po spolu

Slika 2. Raspodjela ispitanika po razredima

7.3. Instrument istraživanja

Istraživanje se provodilo u svim drugim, trećim, četvrtim i petim razredima jedne škole u Zagrebačkoj županiji. U svim je razredima, prije izvođenja zadatka, provedena motivacija koja je uključivala prikazivanje fotografija životinja (glavnih

likova priče) i predmeta koji se u priči spominju. Fotografije su prikazivale: *žapca, vrapca, crvenperku, Zagrepčanku liju, zelembaća, goluba i golupčića, krletku i krletčicu* (prilog 1). U razgovoru s učenicima došlo se do određenih (traženih) oblika riječi koje imenuju prikazane pojmove na fotografijama.

U obrascu kojim se provodilo istraživanje učenici su upisali potrebne osnovne informacije – spol i razred koji pohađaju. Prvi dio ispitivanja odnosio se na diktat zasićen riječima u kojima se provode fonološki uvjetovane glasovne promjene. Diktat je sadržavao poznate riječi s provedenim fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama. Poznatim se riječima u ovome istraživanju smatraju one koje se nalaze u udžbenicima te ih učenici koriste u svakodnevnoj komunikaciji, dok su nepoznate riječi one za koje se smatra da nisu dio u svakodnevne komunikacije učenika, pa su učenicima nove, a moguće je i da ih ne razumiju.

Nakon motivacije, učenici su poslušali priču, a nakon toga su na usmeni poticaj zapisivali rečenice. Učenicima su diktirane rečenice, a oni su sve riječi zapisivali onako kako ih čuju. Za učenike drugih i trećih razreda diktat je bio kraći (6 rečenica koje su sadržavale 5 do 7 ciljanih riječi), dok je za učenike četvrtih i petih razreda diktat bio nešto duži (9 rečenica koje su sadržavale od 5 do 12 ciljanih riječi). Nakon diktata, učenici su rješavali drugi dio obrasca koji je sadržavao fotografije (sličice) životinja, predmeta te konkretnih matematičkih zadataka. Ovaj je zadatak sadržavao šest fotografija (slika) i bio je jednak za sve učenike neovisno o razredu. Svi su predmeti na slici bili učenicima poznati te su ih koristili u svakodnevnoj komunikaciji i nastavi. Svaki je razred mogao točno odgovoriti na najviše šest riječi, osim drugog razreda koji zbog neobrađenog matematičkog gradiva nije odgovarao na jedno pitanje (matematički zadatak), stoga je njihov maksimalan broj točnih riječi bio pet. Učenici su trebali upisati određeni oblik riječi koji imenuje ono što se nalazi na fotografijama (slikama). U prvom su primjeru ciljane riječi bile umanjnice imenica *orah* i *vrabac*. U drugom su primjeru prikazani jednostavni matematički zadatci te su učenici trebali dopuniti rečenice točnim oblikom riječi (*zadatci, umnošci*). U posljednjem su zadatku učenici dovršavali započete rečenice određenim oblikom riječi (*sredstvo, predstave*). Popunjavanje obrasca trajalo je od 15 do 25 minuta. Istraživanje je provedeno anonimno, a roditelji/skrbnici učenika pristali su na ispunjavanje istog predavši suglasnosti u kojima su upoznati s načinom i ciljem istraživanja.

8. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Analiza dobivenih rezultata provedena je na razini deskriptivne statistike. Podatci su obrađeni kvantitativno pomoću programa Excel. U nastavku se donose rezultati istraživanja s obzirom na postavljene probleme istraživanja.

8.1. Točnost odgovora s obzirom na dob

Prvo se istraživačko pitanje odnosilo na to pišu li učenici pravopisno točno riječi u kojima se provode fonološki uvjetovane glasovne promjene. Kako bi se to utvrdilo, rezultati istraživanja analizirani su s obzirom na prosječan broj točnih odgovora za svaki razred. S obzirom na to da je u razredima sudjelovao nejednak broj učenika, podatci o broju točnih i netočnih riječi prikazan je prosječan, a ne apsolutan broj (Tablica 1).

Tablica 1. *Prosječan broj točnih odgovora prema razredu*

2. razred	Prosječan broj odgovora
točno	10,67
netočno	4,28
3. razred	
točno	10,92
netočno	3,29
4. razred	
točno	15,94
netočno	6,08
5. razred	
točno	16,24
netočno	5,76

Ispitujući prosjek točnih i netočnih odgovora po razredu, dobiveni su sljedeći rezultati: u 2. razredu prosjek točnih odgovora iznosi 10,67, a netočnih 4,28, u 3. razredu prosjek točnih riječi jest 10,92, a netočnih 3,29, u 4. je razredu zabilježeno 15,64 točnih, dok je netočnih 6,08 riječi, u 5. je razredu dobiveno 16,24 točnih riječi i 5,76 netočnih. Gledajući rezultate, vidljivo je kako je najveći broj točnih odgovora u

5. razredu, dok je najmanji broj točnih zabilježen u 2. razredu. Najmanji broj netočnih riječi je u 3. razredu, a najveći broj netočnih u 4. razredu. Analiza rezultata potvrđuje očekivanje da će se s povećanjem dobi povećati ovladanost pravopisom, odnosno da će pisanje riječi biti točnije.

U Tablici 2. prikazani su rezultati po razredima za pojedine riječi. Iz dobivenih je podataka vidljivo kako određene riječi variraju u postotcima točnosti. Crvenom su bojom označeni postotci koji prikazuju pad točnosti u odnosu na prethodne razrede, a plavom su bojom označeni postotci koji prikazuju rast postotka točnih riječi u odnosu na prethodne razrede.

Tablica 2. Rezultati po razredima za pojedine riječi

riječi	RAZREDI (postotci točnosti riječi)			
	2. razred	3. razred	4. razred	5. razred
golupčić	69,44%	66,67%	75,51%	62,00%
Zagrepčanka	63,89%	52,94%	55,10%	50,00%
krletčica	25,00%	25,49%	51,10%	32,00%
odškrinuti	52,78%	47,00%	57,14%	56,00%

Uočava se kako riječi u odnosu na razred s razredom variraju pa postotak za riječ *golupčić* u 2. razredu iznosi 69,44%, dok je u 3. razredu taj postotak neočekivano nešto manji (66,67%). U 4. je razredu 75,57% posto točnih odgovora te je tako zabilježen porast točnih odgovora, što je i očekivano. U 5. se razredu postotak točnih odgovora neočekivano smanjio te iznosi 62,00%. Potrebno je naglasiti da je točnost pisanja riječi *golupčić* u 5. razredu manja od točnosti u 2. razredu, što nije bilo očekivano.

Riječ *Zagrepčanka* u 2. je razredu točno napisalo 63,89% učenika, dok je u 3. razredu isto učinilo njih svega 52,94%. U 4. se razredu postotak podigao za nekoliko postotaka te iznosi 55,10%, a u 5. je razredu on neočekivano pao te iznosi 50,00%. Riječ *krletčica* vidljivo je predstavljala najveći problem. U 2. ju je razredu točno napisalo 25% učenika, u 3. razredu 25,49%. U 4. se razredu vidi porast te je postotak točnih odgovora 51,10%, a u 5. razredu taj je postotak značajno pao na 32,00%. *Odškrinuti* u 2. razredu napisalo je njih 52,78%, dok je u 3. razredu postotak nešto

manji (47,00%). U 4. je razredu postotak narastao na 57,14%, a u 5. razredu neznajno pao na 56,00%.

Vidljivo je kako su prikazani postotci točnih riječi u 2. i 3. razredu niži od postotaka iz 4. razreda, te da se u 5. razredu taj postotak ponovno smanjuje. Iz dobivenih rezultata možemo zaključiti kako ne postoje riječi koje s razredom postaju sve točnije te da ne postoje riječi koje s razredom postaju sve netočnije. Preciznije, rezultati pokazuju kako pravopisna norma nije usvojena, a njezina primjena kod učenika nije stabilna, što je pokazao opći pad postotka točnosti povećanjem dobi (osim u 4. razredu gdje je zabilježen porast točnosti).

8.2. Točnost odgovora s obzirom na poznatost riječi

Drugi problem ovoga istraživanja bio je ispitati utječe li na uporabu pravopisne norme poznatost riječi. Željelo se ispitati kako učenici pišu poznate, a kako nepoznate riječi u kojima se provode fonološki uvjetovane glasovne promjene. Poznate su riječi u istraživanju definirane kao one koje su učenici do sada usvojili, riječi koje učenici svakodnevno koriste te pronalaze u svojim udžbenicima. Nepoznate su riječi u istraživanju definirane kao one koje se pretpostavlja da su učenicima nepoznate, nove i nerazumljive jer nisu dio leksika njihovih udžbenika.

U 2. i 3. razredu ispitivano je 10 poznatih i 5 nepoznatih riječi, a u 4. i 5. razredu broj je riječi bio veći (15 poznatih i 7 nepoznatih riječi). U Tablici 3. prikazani su rezultati točnosti zapisivanja poznatih i nepoznatih riječi u 2. razredu.

Tablica 3. *Poznate i nepoznate riječi u 2. razredu*

2. RAZRED			
POZNATE RIJEČI	postotak	NEPOZNATE RIJEČI	postotak
slasni	100,00%	zelembać	88,89%
otputovati	94,44%	crvenperka	52,78%
vrapčev	94,44%	odškrinuti	52,78%
nisko	94,44%	podstanarski	50,00%
Rabac	86,11%	krletčica	25,00%
vrabac	72,22%		
golupčić	69,44%		

bomboni	69,44%		
Zagrepčanka	64%		
trbuščić	52,78%		

Iz tablice se može vidjeti kako su riječ *slasni* svi ispitanici točno zapisali. U rasponu od 90 do 100% točnosti nalaze se poznate riječi: *otputovati*, *vrapčev* i *nisko* koje dijele isti postotak od 94,44%. S točnošću od 70 do 80% napisana je riječ *vrabac*, a ispod 70% imaju riječi: *golupčić* (69,44%), *bomboni* (69,44%), *Zagrepčanka* (64,00%) i *trbuščić* (52,78%). One su u tablici označene crvenom bojom i s manje od 70% točnosti pripadaju riječima koje su učenici najlošije napisali. Od nepoznatih riječi, najveći je postotak točnosti zabilježen kod riječi *zelembać* (88,89%), ostale se riječi (*crvenperka*, *odškrinuti*, *podstanarski*) nalaze u rasponu od 50 do 60% točnosti, dok riječ *krletčica* ima najmanji postotak (25,00%). Stoga su označene crvenom bojom.

Dobiveni rezultati pokazuju kako učenici 2. razreda točnije zapisuju njima poznate riječi te da je veći broj poznatih riječi napisan s točnošću iznad 70%. Poznatim riječima svakodnevno su okruženi te ih koriste u svakodnevnoj komunikaciji. Nepoznate su riječi bile problematične, odnosno postoji veći broj riječi s postotkom manjim od 70%, što je i očekivano, s obzirom na to da su se učenici prvi put susreli s tim riječima.

U Tablici 4. prikazani su rezultati točnosti zapisivanja poznatih i nepoznatih riječi u 3. razredu.

Tablica 4. *Poznate i nepoznate riječi u 3. razredu*

3. RAZRED			
POZNATE RIJEČI	postotak	NEPOZNATE RIJEČI	postotak
otputovati	100%	zelembać	96,08%
nisko	100%	crvenperka	82,35%
slasni	100%	podstanarski	56,86%
vrapčev	98,03%	odškrinuti	47,06%
Rabac	90,02%	krletčica	25,49%
trbuščić	90,02%		
bomboni	84,31%		
vrabac	80,39%		
golupčić	66,67%		

Zagrepčanka	52,94%		
-------------	--------	--	--

U tablici 4. vidimo kako su svi učenici točno zapisali poznate riječi *otputovati, nisko i slasni*. S točnošću od 90 do 100% napisane su riječi *trbuščić, Rabac* (90,02%) te *vrapčev* (98,03%). Riječ *bomboni* (84,31%) te *vrabac* (80,39%) nalaze se između 80 i 90%. Najmanji postotak točnosti imaju riječi *golupčić* (66,67%), označen crvenom bojom, te *Zagrepčanka* (52,94%). Od nepoznatih riječi najveći postotak ima *zelembać* (96,08%), potom *crvenperka* (82,35%). S točnošću ispod 70% napisane su riječi *podstanarski* (56,86%), označen crvenom bojom. Ispod 50% točnosti imaju riječi *odškrinuti* (47,06%) i *krletčica* (25,49%), također označeni crvenom bojom koja ukazuje na lošije postignute rezultate.

Dobiveni rezultati pokazuju kako učenici 3. razreda imaju više riječi koje su napisane sa stopostotnom točnošću u odnosu na 2. razred te točnije pišu ostale riječi (što se vidi u tablici 4). Učenici 3. razreda imaju veći broj poznatih riječi napisanih iznad 70%, dok imaju i manji broj nepoznatih riječi napisanih manje od 70% točnosti. Netočnije se zapisuju nepoznate riječi, ali u odnosu na 2. razred vidljiv je veći broj riječi koji je napisan iznad 70% točnosti.

U Tablici 5. prikazani su rezultati točnosti zapisivanja poznatih i nepoznatih riječi u 4. razredu.

Tablica 5. *Poznate i nepoznate riječi u 4. razredu*

4. RAZRED			
POZNATE RIJEČI	postotak	NEPOZNATE RIJEČI	postotak
slasni	100%	zelembać	96,08%
nisko	100%	crvenperka	82,35%
otputovati	97,96%	podstanarski	56,86%
Rabac	97,96%	odškrinuti	47,06%
trbuščić	95,92%	želudčić	30,06%
umnošci	93,88%	napredci	30,06%
vrpčev	91,84%	krletčica	25,49%
bomboni	85,71%		
vrabac	83,67%		
prethodni	81,63%		
golupčić	75,51%		
Zagrepčanka	55,10%		
zadatci	51,10%		
smečkasti	30,61%		

svjedodžba	26,53%		
------------	--------	--	--

Iz rezultata prikazanih u Tablici 5. jasno je vidljivo kako su riječi *slasni* i *nisko* točno napisali svi učenici. U rasponu od 90 do 100% točnosti nalaze se riječi: *vrpčev* (91,84%), *umnošci* (93,88%), *trbuščić* (95,92%), *Rabac*, *otputovati* (97,96%). Od 80% do 90% točnosti imaju riječi *prethodni* (81,67%), *vrabac* (83,67%) te *bomboni* (85,71%). Riječ *golupčić* točno je napisalo 75,51% učenika, dok ostale riječi (označene crvenom bojom) imaju manje od 70% točnih odgovora: *Zagrepčanka* (55,10%), *zadatci* (51,10%) *smečkasti* (30,61%), *svjedodžba* (26,53%). Od nepoznatih riječi najveći postotak točnosti ima *zelembać* (96,08%), potom *crvenperka* (82,35%). Riječ *podstanarski* (56,86%) označena je crvenom bojom, kao i sve ostale riječi koje imaju manje od 50% točnih odgovora, a to su: *odškrinuti* (47,06%), *želudčić*, *napredci* (30,06%), *krletčica* (25,49%).

Kao i u prethodnim razredima, tako je i u 4. razredu vidljivo kako učenici točnije pišu poznate riječi, za razliku od nepoznatih riječi kod kojih se vidi manji postotak točnosti, odnosno veći broj riječi s postotkom točnosti manjim od 70%.

U Tablici 6. prikazani su rezultati točnosti zapisivanja poznatih i nepoznatih riječi u 5. razredu.

Tablica 6. Poznate i nepoznate riječi u 5. razredu

5. RAZRED			
POZNATE RIJEČI	postotak	NEPOZNATE RIJEČI	postotak
otputovati	100%	zelembać	96,00%
nisko	100%	crvenperka	94,00%
slasni	100%	podstanarski	76,00%
trbuščić	98,00%	odškrinuti	56,00%
vrabac	96,00%	napredci	52,00%
umnošci	92,00%	krletčica	32,00%
Rabac	92,00%	želudčić	18,00%
vrpčev	90,00%		
bomboni	86,00%		
prethodni	72,00%		
golupčić	62,00%		
zadatci	60,00%		
svjedodžba	54,00%		
Zagrepčanka	50,00%		
smečkasti	30,00%		

Iz prikazane je tablice vidljivo kako su poznate riječi *otputovati*, *nisko* i *slasni* napisani sa stopostotnom točnošću. Od 90 do 100% točnosti imaju riječi: *vrabčev* (90,00%), *Rabac* i *umnošci* (92%), *vrabac* (96%) i *trbuščić* (98%). Riječ *bomboni* ima 86,00%, a *prethodni* 72%. Crvenom su bojom označene sve ostale riječi ispod 70% točnosti. Od 60 do 70% točnosti imale su riječi *zadatci* (60,00%) i *golupčić* (62,00%). Manje od 60% učenika točno je zapisalo sljedeće riječi: *svjedodžba* (54,00%), *Zagrepčanka* (50,00%), *smečkasti* (30,00%).

Od nepoznatih riječi najveći postotak točnosti ima *zelembać* (96,00%), potom slijedi *crvenperka* (94,00%). Između 60 i 80% točnosti imaju riječi: *podstanarski* (76,00%), *odškrinuti* (56,00%), *napredci* (52,00%). Ispod 50,00% točnosti imaju riječi *krletčica* (32,00%), *smečkasti* (30,00%) te *želudčić* (18,00%), označene crvenom bojom.

U 5. se razredu vidi da učenici također točnije pišu poznate riječi te da je veći broj riječi napisan s točnošću iznad 70%, dok su nepoznate riječi netočnije napisane, odnosno veći je broj riječi s postotkom točnosti manjim od 70%.

Prikazani rezultati pokazuju da učenici točnije pišu poznate od nepoznatih riječi iz čega se može zaključiti da nisu usvojili pravopisna pravila na razini da ih mogu primijeniti na svaku riječ. Učenici točnije zapisuju poznate riječi te postoji veći broj poznatih riječi koje su napisane iznad 70% točnosti. Nepoznate riječi učenici zapisuju netočnije, odnosno među nepoznatim riječima, veći je broj riječi koje imaju manje od 70% točnosti.

8.3. Rezultati istraživanja s obzirom na vrstu glasovne promjene

Treće je istraživačko pitanje bilo utvrditi razlikuje li se uporaba pravopisne norme pisanja riječi s fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama ovisno o vrsti glasovne promjene. Rezultati su prikazani u tablicama koje slijede u nastavku rada.

U Tablici 7. Prikazani su rezultati točnosti zapisivanja riječi učenika 2. razreda s obzirom na vrstu glasovne promjene.

Tablica 7. Riječi s obzirom na vrstu glasovne promjene u 2. razredu

2. razred	GLASOVNE PROMJENE I POSTOTCI	
	Jednačenje po zvučnosti	postotak
	b → p	
	vrapčev	94,44%
	Rapcu	86,11%
	vrapcu	72,22%
	golupčić	69,44%
	Zagrepčanka	69,44%
	d → t	
	otputovati	100%
	odškrinuti - /otškrinuti/	52,78%
	podstanarski - /potstanarski/	50,00%
	z → s	
	nisko	94,44%
	Jednačenje po mjestu tvorbe	postotak
	n → m	
	zelembać	88,89%
	bomboni	69,44%
	crvenperka - /crvemperka/	52,78%
	h + č → š	
	trbuščić	52,78%
	Ispadanje suglasnika	postotak
	suglasnik t	
	slasni	100%
	glas t u izgovoru	
	ktletčica - /krlečica/	25,00%

U Tablici 7. prikazane riječi s obzirom na vrstu glasovne promjene. Vidljivo je kako je najviše primjera riječi u kojima se provode jednačenja po zvučnosti. Riječ *otputovati* napisana svi su ispitanici točno napisali. Riječi koje su napisane s najvećim postotkom točnosti su *vrapčev i nisko* (94,44%), potom slijedi *Rapcu* (86,11%) te *vrapcu* (72,22%). Ispod 70% točnosti imaju riječi: *golupčić*, *Zagrepčanka* (69,44%), *odškrinuti* (52,78%) te *podstanarski* (50,00%). Ako pogledamo riječi koje provode jednačenja po mjestu tvorbe vidjet ćemo kako je riječ *zelembać* napisana s najvećom točnošću (88,89%), potom slijede *bomboni* (69,44%), *crvenperka* i *trbuščić* (52,78%). Ispadanje suglasnika ima najveću oscilaciju u postotku točnosti. Riječ *slasni* napisana je sa stopostotnom točnošću, dok *krletčica* ima svega 25,00% točnosti.

Prema Institutu za jezik i jezikoslovlje (2013) riječi *odškrinuti*, *podstanarski*, *crvenperka* te *krletčica* provode fonološki uvjetovane glasovne promjene, ali samo u izgovoru, dok se u pismu ono ne provodi. Promotrimo li navedene riječi u tablici vidjet ćemo kako su postotci znatno manji u odnosu na druge riječi.

U Tablici 8. prikazane su riječi s obzirom na vrstu glasovne promjene u 3. razredu.

Tablica 8. Riječi s obzirom na vrstu glasovne promjene u 3. razredu

3. razred	GLASOVNE PROMJENE I POSTOTCI	
	Jednačenje po zvučnosti	postotak
	b → p	
	vrapčev	98,03%
	Rapcu	90,02%
	vrapcu	80,39%
	golupčić	66,67%
	Zagrepčanka	52,94%
	d → t	
	otputovati	100%
	odškrinuti - /otškrinuti/	56,36%

podstanarski - /potstanarski/	46,06%
z → s	
nisko	100%
Jednačenje po mjestu tvorbe	postotak
n → m	
zelembać	96,08%
bomboni	84,31%
crvenperka - /crvemperka/	82,35%
h + č → š	
trbuščić	90,02%
Ispadanje suglasnika	postotak
suglasnik t	
slasni	100%
glas t u izgovoru	
ktletčica - /krlečica/	82,35%

Iz tablice možemo vidjeti kako su učenici trećeg razreda postigli znatno bolje rezultate. Ako pogledamo jednačenje po zvučnosti, vidljivo je kako su riječ *nisko* točno napisali svi ispitanici, potom od 90 do 100% točnosti imaju riječi *Rapcu* (90,02%) te *vrpčev* (98,03%). Riječ *golupčić* ima 66,67%, dok su riječi *Zagrepčanka* (52,94%) te *podstanarski* (56,36%) napisane s manje od 60% točnosti. Riječi koje provode jednačenje po mjestu tvorbe, učenici su 3. razreda napisali iznenađujuće dobro. Najveći postotak točnosti ima riječ *zelembać* (96,08%), zatim *trbuščić* (90,02%), *bomboni* (84,31%) te *crvenperka* (82,35%). Riječ *slasni* napisana je sa stopostotnom točnošću, no ono što iznenađuje je riječ *krletčica* koja ima 82,35% točnosti.

Promotrimo li ponovno riječi koje provode jednačenja samo u izgovoru, vidjet ćemo kako je postotak ponovno nizak u primjerima *podstanarski* (56,36%) i

odškrinuti (46,06%). U primjerima *crvenperka* (82,35%) i *kreltčica* (82,35%) vidljiv je značajno veći postotak točnosti u odnosu na 2. razred.

U Tablici 9. prikazane su riječi s obzirom na vrstu glasovne promjene u 4. razredu.

Tablica 9. Riječi s obzirom na vrstu glasovne promjene u 4. razredu

4. razred	GLASOVNE PROMJENE I POSTOTCI	
	Jednačenje po zvučnosti	postotak
	b → p	
	vrapčev	91,84%
	Rapcu	97,96%
	vrapcu	83,67%
	golupčić	75,51%
	Zagrepčanka	55,10%
	d → t	
	otputovati	97,96%
	prehodni	81,63%
	odškrinuti - /otškrinuti/	57,41%
	podstanarski - /potstanarski/	69,39%
	z → s	
	nisko	100%
	ž → š	
	umnošci	93,88%
	č → dž	
	svjedodžba	26,53%
	đ → ć	
	smečkasti	30,61%
	Jednačenje po mjestu tvorbe	postotak
	n → m	
	zelembać	93,88%
	bomboni	85,71%
	crvenperka -	91,84%

/crvemperka/	
h + č → š	
trbuščić	95,92%
Ispadanje suglasnika	postotak
suglasnik t	
slasni	100%
glas t u izgovoru	
ktletčica - /krlečica/	54,00%
zadatci - /zadaci/	51,10%
glas d u izgovoru	
napredci - /napreci/	36,61%
želudčić - /želučić/	30,61%

Tablica 9. prikazuje riječi s obzirom na vrstu glasovne promjene u 4. razredu. U tablici su prikazane riječi koje provode jednačenje po zvučnosti te postotke točnosti kojim su ih ispitanici napisali. Od 90 do 100% točnosti imaju riječi: *vrapčev* (91,84%), *umnošci* (93,88%), *Rapcu* i *otputovati* (97,96%). Od 80 do 90% točnosti imaju riječi *prethodni* (81,63%) te *vrapcu* (83,67%). Nakon njih slijedi *golupčić* (75,51%) te *podstanarski* (69,39%). S točnošću manjom od 60% ispitanici su napisali riječi: *odškrinuti* (57,41%), *Zagrepčanka* (55,10%), *smečkasti* (30,61%), *svjedodžba* (26,53%). Kod riječi koje provode jednačenje po mjestu tvorbe vidimo kako su svi primjeri uspješno napisani, iznad 80%. Najveći postotak (između 90 i 100%) imaju riječi *crvenperka* (91,84%), *zelembać* (93,88%) i *trbuščić* (95,92%), dok riječ *bomboni* ima 85,71% točnosti. Riječi koje provode ispadanje suglasnika, vidljivo je kako ih većina ima lošije postotke, osim riječi *slasni* koja je napisana sa stopostotnom točnošću. Od 50 do 60 % točnosti učenici napisali riječi *zadatci* (51,10%) te *krletčica* (54%,00).

U rezultatima je vidljivo kako je instrument istraživanja sadržavao više primjera riječi koje provode jednačenje po zvučnosti. Promotrimo li riječi koje provode jednačenja samo u izgovoru, vidimo kako su one nešto točnije napisane u odnosu na prethodne razrede. Izdvojimo li neke riječi koje provode jednačenja samo

u izgovoru (*krletčica, odškrinuti, podstanarski, crvenperka*), vidjet ćemo je kako su ti postotci niži od ostalih riječi (osim *crvenperka* koja je postigla visoki postotak točnosti od 91,84%). Iznenaduje rezultat pisanje riječi *zadatci* koja ima postotak točnosti svega 51,10%.

U Tablici 10. prikazane su riječi s obzirom na vrstu glasovne promjene u 5. razredu.

Tablica 10. Riječi s obzirom na vrstu glasovne promjene u 5. razredu

5. razred	GLASOVNE PROMJENE I POSTOTCI	
	Jednačenje po zvučnosti	postotak
	b → p	
	vrapčev	90,00%
	Rapcu	92,00%
	vrapcu	96,00%
	golupčić	62,00%
	Zagrepčanka	50,00%
	d → t	
	otputovati	100%
	prehodni	72,00%
	odškrinuti - /otškrinuti/	52,00%
	podstanarski - /potstanarski/	76,00%
	z → s	
	nisko	100%
	ž → š	
	umnošci	92,00%
	č → dž	
	svjedodžba	54,00%
	đ → ć	
	smečkasti	30,00%
	Jednačenje po mjestu tvorbe	postotak
	n → m	
	zelembać	96,00%
	bomboni	90,00%

crvenperka - /crvemperka/	92,00%
h + č → š	
trbuščić	98,00%
Ispadanje suglasnika	postotak
suglasnik t	
slasni	100%
glas t u izgovoru	
ktletčica - /krlečica/	32,00%
zadatci - /zadaci/	60,00%
glas d u izgovoru	
napredci - /napreci/	52,00%
želudčić - /želučić/	18,00%

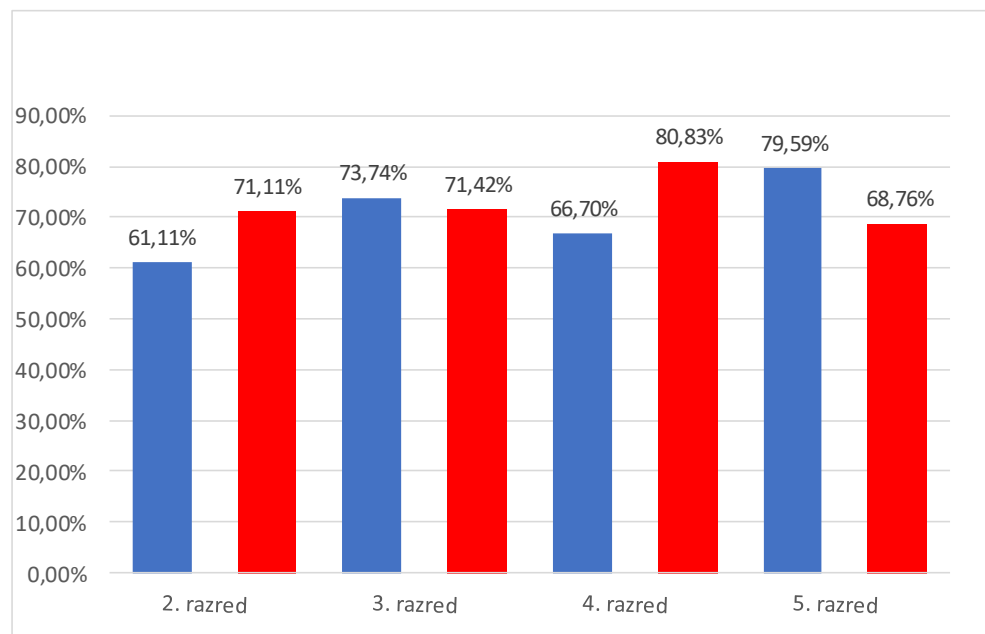
Iz tablice za 5. razred vidljivo je kako od riječi koje provode jednačenje po zvučnosti, riječ *nisko* napisana s točnošću 100%. Od 90 do 100% točnosti imaju riječi: *vrpčev* (90%), *Rapcu*, *umnošci* (92,00%), *vrpču* (96,00%). Od 70 do 90% točnosti imaju *prethodni* (72,00%) i *podstanarski* (76,00%). Nakon toga, *golupčić* (62,00%), a od 50 do 60% točnosti imaju riječi: *Zagrepčanka* (50,00%), *odškrinuti* (52,00%), *svjedodžba* (54,00%). Ispod 50% točnih ima jedino riječ *smečkasti* (30,00%). Ako pogledamo riječi koje provode jednačenja po mjestu tvorbe, vidjet ćemo kako ni jedna riječ nije ispod 90% - *bomboni* (90,00%), *crvenperka* (92,00%), *zelembać* (96%) te *trbuščić* (98%). Kod riječi koje provode ispadanje suglasnika vidimo kako je sa stopostotnom točnošću napisana riječ *slasni*. Ostale riječi imaju znatno manji postotak točnosti. Od 50 do 60% točnosti imaju riječi *napredci* (52,00%) te *zadatci* (60,00%). Nakon toga slijede *krletčica* (32,00%) te *želudčić* (18,00%).

Od riječi koje provode jednačenja samo u izgovoru (*podstanarski*, *crvenperka*) vidjet ćemo kako su postigle veći postotak točnosti (76,00%, 92,00%) u odnosu na riječi *odškrinuti* i *krletčica* (56,00%, 32,00%).

Iz svega navedenog, možemo zaključiti kako točnost pisanja riječi s glasovnom promjenom ovisi i o vrsti glasovne promjene. Ispitanici svih dobnih skupina sa stopostotnom točnošću napisali su najmanje jednu riječ koja provodi jednačjenje po zvučnosti, u odnosu na riječi koje provode jednačjenje po mjestu tvorbe u kojima niti jedna riječ nije napisana sa stopostotnom točnošću. Također se može zaključiti kako je riječ *slasni* u svim razredima napisana sa stopostotnom točnošću te da riječ *krletčica* ni u jednom razredu nije dosegla postotak točnosti iznad 90 %. Pretpostavka da će riječi koje provode jednačenja samo u izgovoru imati postotak točnosti manji od 70% nije potvrđena. U drugom razredu ta je pretpostavka potvrđena, dok su u ostalim razredima riječi *podstanarski* i *crvenperka* imali veće postotke od očekivanih 70% točnosti.

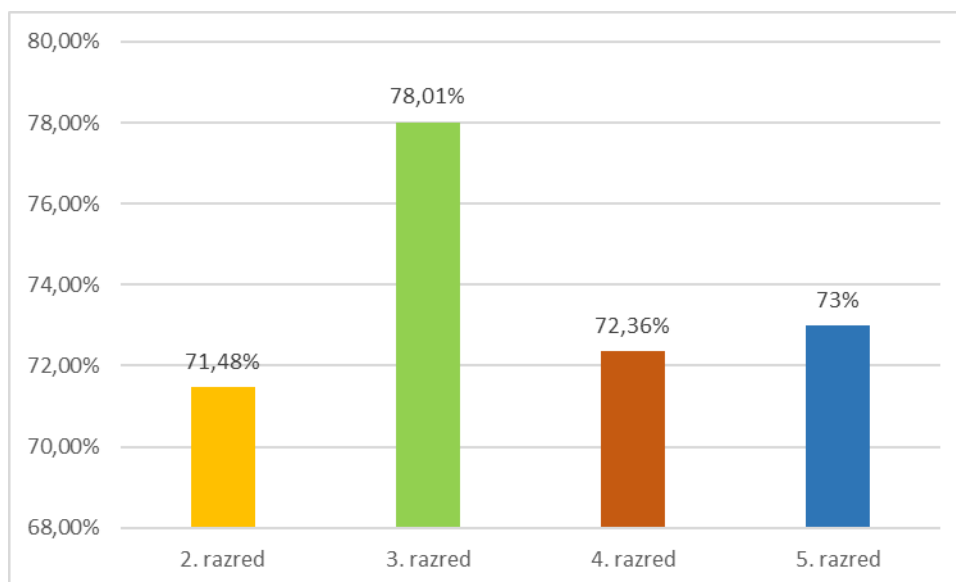
8.4. Rezultati istraživanja s obzirom na razliku u dobi i spolu

Sljedeći je cilj ovoga istraživanja bio ispitati razlikuju li se učenici u svojim rezultatima prema dobi i spolu. Kao što je već prije navedeno, u istraživanju je sudjelovalo 90 dječaka i 96 djevojčica. Razlika između dječaka i djevojčica prikazana je prosječnim postotcima točnih riječi za djevojčice i dječake po razredima. Rezultati slijede u nastavku.

Slika 3. Razlike u rezultatima između dječaka i djevojčica prikazane prosječnim postotkom točnih riječi po razredima

Iz Slike 3 vidljivo je kako postotak prosječno točnih riječi s obzirom na spol ispitanika varira od razreda do razreda. U drugom su razredu veći postotak točnosti postigle djevojčice (71,11%), dok su dječaci postigli 61,11%. U trećem su razredu za svega nekoliko postotaka bolji bili dječaci (73,74%), za razliku od djevojčica koje su postigle 71,42%. U četvrtom je razredu najizraženija razlika između rezultata djevojčica i dječaka. Djevojčice su ostvarile 80,83% prosječno točnih riječi, dok su dječaci postigli rezultat od 66,70%. U petom su razredu bolji rezultat ostvarili dječaci (79,59%), dok su učenice u prosjeku ostvarile slabiji rezultat (68,76%). Uočavamo kako su djevojčice u 2. i 4. razredu postigle veće rezultate (71,11%, 83,13%), od dječaka (60,37%, 66,70%). Dječaci su ostvarili bolje rezultate u 3. i 5. razredu (73,74%, 79,59%), a djevojčice lošije (71,42%, 68,76%). Na temelju dobivenih rezultata možemo zaključiti kako pretpostavka da će se postignuće učenika razlikovati po spolu točna jer su učenici ostvarili različite rezultate, ali nema tendencije da je jedan spol imao bolji rezultat.

Slika 4. Razlike u rezultatima s obzirom na dob prikazane prosječnim postotkom točnih riječi po razredima

Iz Slike 4 vidljivo je kako najmanji prosječni postotak točnih riječi po razredu ima 2. razred (71,48%). No, nakon 2. razreda, odmah slijedi 4. razred s 72,36%, potom neočekivano 5. razred koji ima gotovo isti rezultat kao 4. razred. Iako se očekivalo kako će najveći prosječni postotak točnosti imati učenici 5. razreda, dobiveni rezultati pokazuju da su s najvećom točnošću riječi napisali učenici 3. razreda (78,01%). Upravo slične rezultate, odnosno, variranje u uspješnosti ovisno o dobi navodi Arnautov (2018) koja je istraživala usvojenost glasovnih promjena kod predškolske djece te zaključila kako usvojenost varira neproporcionalno s dobi. Očekivalo se da će se postotak točnih odgovora povećavati s dobi (razredom) te da će najveći postotak točnijih odgovora biti u 5. razredu. No najveći prosječni postotak točnosti riječi ostvarili su učenici trećih razreda, a i time su pokazali i najbolju ovladanost pravopisnim temama.

8.5. Rezultati s obzirom na to kako učenici pišu tražene oblike riječi slikovno prikazane

Prikazani rezultati prikazuju kako učenici pišu tražene oblike riječi koje su prikazane slikovno. Učenicima 2. razreda postavljana su potpitanja kako bih došli do traženog oblika, dok u 3., 4. i 5. razredu nije bilo potrebe za potpitanjima. Prikaz dobivenih rezultata slijedi u Tablici 11.

Tablica 11. *Postotci točnosti riječi te prosječan postotak točnosti po razredima*

riječi	RAZREDI (postotci točnosti riječi)			
	2. razred	3. razred	4. razred	5. razred
orašćić	83,33%	100%	87,76%	84,00%
vrapčić	83,33%	88,24%	71,43%	72,00%
zadatci	16,67%	56,86%	48,98%	50,00%
umnošci		84,31%	87,75%	86,00%
sredstvo	13,89%	52,94%	55,10%	78,00%
predstave	22,22%	54,90%	57,14%	84,00%
Prosječan postotak točnosti riječi	43,89%	72,86%	68,03%	75,67%

Iz Tablice 11. je vidljivo kako u 2. razredu postotak točnosti za riječ *oraščić* iznosi 83,33%, dok je u 3. razredu ista riječ napisana sa stopostotnom točnošću. U 4. je razredu njezin postotak točnosti iznosio 87,76% , dok je u 5. razredu neočekivano pao na 84,00%. Riječ *vrpčić* u 2. je razredu napisalo njih 83,33%, dok je u 3. razredu tu riječ točno napisalo 88,24% učenika. U 4. razredu taj se postotak neočekivano smanjio na 71,43%, a u 5. razredu neznačajno narastao na 72,00%. Riječ *zadatci* izazvala je najviše poteškoća. U 2. ju je razredu točno napisalo svega 16,67% učenika, potom je u trećem razredu očekivano postotak narastao na 56,86%, ali se u 4. razredu neočekivano smanjio na 48,89%. U 5. je razredu riječ *zadatci* ispravno napisalo svega 50,00% učenika. Riječ *umnošci* u 3. razredu napisalo je njih 84,31%, u 4. razredu 87,75%, a u 5. je razredu taj postotak neočekivano pao na 86,00%. Riječ *sredstvo* u 2. je razredu točno napisalo 13,89% učenika, u 3. je razredu očekivano taj postotak iznosio 52,94%, potom je narastao i u 4. razredu na 55,10% te je u 5. razredu najveći postotak točnosti i iznosi 84,00%. Ako pogledamo u tablicu, vidimo da je u 2. razredu napisana riječ *sredstvo* (13,33%), a najtočnije riječi *oraščić* (83,33%). U 3. je razredu najnetočnije napisana riječ *sredstvo* (52,94%), a najtočnije riječ *oraščić* (100%). U 4. je razredu najviše netočnih primjera imala riječ *zadatci* (48,98%), a najviše točnih riječ *oraščić* (87,76%). U 5. je razredu najviše grešaka bilo s riječju *zadatci* (50,00%), a najmanje grešaka s riječju *umnošci* (86%). Vidljivo je kako najmanji prosječni postotak točnosti ima 2. razred (43,89%), potom slijedi 4. razred (68,03%), zatim 3. razred (72,86%) te 5. razred (75,67%).

Iz priložene tablice može se zaključiti kako nema bitne razlike u pisanju riječi s glasovnim promjenama kada su one prikazane slikom ili kada su učenicima diktirane. Iako najmanji broj prosječno točnih riječi jest u 2. razredu (43,89%), a najveći u 5. razredu (75,67%), na razini pojedinačnih riječi rezultati su drugačiji. Najmanji postotak točnosti za svaku riječ nije zabilježen u 2. razredu (riječ *vrpčić* najmanji postotak točnosti ima u 4. razredu). Sukladno tome, može se zaključiti kako se postotci točnosti riječi ne povećavaju s razredom kako se pretpostavljalo.

9. RASPRAVA

Temeljni cilj ovog istraživanja bio je utvrditi ovladanost fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama učenika mlađe školske dobi. S obzirom na cilj postavljena su sljedeća istraživačka pitanja: pišu li učenici pravopisno točno riječi u kojima se provode fonološki uvjetovane glasovne promjene, utječe li na uporabu pravopisne norme poznatost riječi, utječe li na uporabu pravopisne norme vrsta glasovne promjene koju riječ provodi, koliko se pri pisanju učenici oslanjaju na izgovor, odnosno pravogovornu normu te razlikuju li se učenici u svojim rezultatima prema spolu i dobi.

Prvo se istraživačko pitanje odnosilo na to pišu li učenici pravopisno točno riječi u kojima se provode fonološki uvjetovane glasovne promjene. Dobiveni su rezultati potvrdili očekivanja da se s povećanjem dobi povećava i ovladanost s pravopisom, odnosno pisanje riječi postaje točnije. Potrebno je naglasiti kako rezultati za pojedine riječi pokazuju kako pravopisna norma nije usvojena, a njezina primjena kod učenika nije stabilna (to se prije svega odnosi na 5. razred koji je postigao slabije rezultate od 4. razreda, a u nekim riječima i od 3. te 2. razreda).

Drugo se istraživačko pitanje odnosilo na to utječe li na uporabu pravopisne norme poznatost riječi. Poznate su riječi, kao što je navedeno u instrumentima istraživanja, učenicima poznate i razumljive te ih susreću u svakodnevnoj komunikaciji i u udžbenicima, dok su nepoznate riječi učenicima nepoznate, nove i nerazumljive. Iz prikazanih rezultata može se zaključiti kako učenici točnije pišu poznate od nepoznatih riječi što je bilo i očekivano. Također, uočava se da učenici nisu usvojili pravopisna pravila na razini da bi ih mogli primijeniti na svaku riječ.

Sljedeće je istraživačko pitanje bilo utvrditi razlikuje li se upotreba pravopisne norme pisanja riječi s fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama ovisno o vrsti glasovne promjene. Iz prikazanih rezultata uočava se kako točnost pisanja riječi s glasovnom promjenom ovisi i o vrsti glasovne promjene (što je bilo očekivano). Ispitanici svih dobnih skupina sa stopostotnom točnošću napisali su najmanje jednu riječ koja provodi jednačenje po zvučnosti, u odnosu na riječi koje provode jednačenje po mjestu tvorbe u kojima niti jedna riječ nije napisana sa stopostotnom točnošću. Očekivalo se da se učenici u velikoj mjeri oslanjaju na izgovor, odnosno pravogovornu normu. Iz rezultata je vidljivo kako je riječ *slasni* u

svim razredima napisana sa stopostotnom točnošću te da riječ *krletčica* ni u jednom razredu nije dosegla postotak točnosti iznad 90%. Pretpostavka da će riječi koje provode jednačenja samo u izgovoru imati postotak točnosti manji od 70% nije potvrđena. U drugom razredu ta je pretpostavka potvrđena, dok su u ostalim razredima riječi *podstanarski* i *crvenperka* imali veće postotke od očekivanih 70% točnosti. Stoga se može zaključiti kako se učenici drugih razreda više oslanjaju na izgovor od ostalih razreda. Iz rezultata koji pokazuju kako su učenici pisali riječi koje su prikazane slikovno može se zaključiti kako nema bitne razlike u pisanju riječi s glasovnim promjenama kada su one prikazane slikom ili kada su one diktirane.

Posljednje se istraživačko pitanje odnosilo na to postoje li razlike u rezultatima između dječaka i djevojčica te kakvi su rezultati ovisno o dobi. Pretpostavljeno je da će djevojčice imati bolje rezultate jer razvijaju više interesa za nastavnim predmetom. Također je pretpostavljeno da će postotak točnosti rasti s dobi (razredom) te da će biti najveći u 5. razredu. Djevojčice nisu ostvarile bolji rezultat u svim razredima, već on varira od razreda do razreda. U 2. i 4. razredu su bolje djevojčice, dok su u 3. i 5. bolji dječaci. Pretpostavka da će se postignuće učenika razlikovati po spolu je točna jer su učenici ostvarili različite rezultate, ali nema tendencije da je jedan spol imao bolji rezultat. Rezultati s obzirom na dob pokazali su kako rezultati ne rastu s dobi, već su najbolji zabilježeni u 3. razredu. Razlog tome možemo nagađati, no on djelomično ovisi o boljoj ovladanosti pravopisnim temama te, zasigurno, o većoj osviještenosti i pažnji učitelja pri obradi pravopisnih tema.

Dobiveni rezultati pokazuju ovladanost fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama učenika mlađe školske dobi. One se kod učenika mlađe školske dobi usvajaju kroz pravopisne norme te se tako i vrednuju. Ovakvi rezultati pokazuju da, iako su pravopisne teme dovoljno uključene u Nastavni plan i program te Kurikulum, pravopisna se pravila i norme obrađuju na konkretnim riječima te im se u nastavi ne posvećuje dovoljno vremena i pažnje.

10. ZAKLJUČAK

Istraživanje koje je provedeno trebalo je istražiti ovladanost fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama. Ovladanost tim glasovnim promjenama promatrala se na razini uspješnosti primjene pravopisne norme kako bi se iz dobivenih rezultata moglo zaključiti o razini ovladanosti glasovnim promjenama kod učenika mlađe školske dobi, prije nego su takve sadržaje sustavno i terminološki učili. Riječi koje su korištene u istraživanju većinom se pojavljuju u odabranim udžbenicima hrvatskoga jezika, matematike te prirode i društva. Iako su se učenici zasigurno susreli s većinom riječi, a pravopisne se teme obrađuju na nastavi, kako je i propisano Nastavnim planom i programom (2006) te Nastavnim izvedbenim kurikulumom za predmet Hrvatski jezik (2019), rezultati nisu u skladu s općim očekivanjem o povećanju točnosti uporabe pravopisne norme s povećanjem dobi. Ti su rezultati u skladu s istraživanjem Sokolić (2018) u kojem naglašava kako učitelji često ne povezuju pravopisne primjere između predmeta, a to bi učenicima u velikoj mjeri olakšalo usvajanje pravopisne norme.

Istraživanje koje je provedeno u svrhu ovoga rada dalo je opću sliku koliko su učenici ovladali fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama. Iz rezultata je vidljivo da postoje razlike ovisno o glasovnoj promjeni koja se provodi; učenici bolje provode jednačenja po zvučnosti te točnije zapisuju poznate riječi. Zanimljivo je kako s obzirom na spol rezultati variraju od razreda do razreda te da s porastom dobi nije utvrđen rast postotka točnosti. U radu je istaknuto kako se ovladanost fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama kod učenika ove dobi povezuje s nastavom pravopisa. Važno je istaknuti kako 3. razred iskače od ostalih razreda po svojim rezultatima, no razlog tome ne možemo točno utvrditi. U nastavi je pravopisa važno učenicima ponuditi više primjera riječi koje dijele isti pravopisni problem kako bi ga učenici lakše usvojili. Iako su pravopisne teme zastupljene u nastavi, učenicima su često nerazumljive i teško shvatljive, stoga je važno pravopisnim temama dati određenu pozornost te učenike postupno usmjeravati u njihovom usvajanju. S obzirom na nedostatak istraživanja na ovu temu, možda ovaj rad postane poticaj za ostala ispitivanja koja bi detaljnije istražila ovo područje.

LITERATURA

1. Arnautov, S., (2018). *Usvajanje glasovnih promjena u predškolske djece*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
2. Badurina, L., Marković, I., Maćeković, M., (2007). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.
2. Babić, S., Finka, B., Moguš, M., (2000). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Barić i sur., (1997). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
4. Bašić, N., (2015). U povodu objave Hrvatskog pravopisa Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje: Fonološko i morfo(no)loško u pravopisu. *Jezik*. 62 (1), 29-35.
5. Čužić, T. (2014). Morfološki aspekti i pravopisne norme. *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 40 (1), 93-110.
6. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. (2013). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: 5000.
7. Marković, I. (2018). *Hrvatska morfonologija*. Zagreb: Disput.
8. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. (2006). *Nastavni plan i program*. Zagreb: 10 000.
9. Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa. (2019). *Kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*. Zagreb
10. Silić, J., Pranjković I., (2007). *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
11. Sokolić, A. (2018) *Implicitno i eksplicitno znanje pravopisa učenika nižih razreda*. Diplomski rad. Petrinja: Učiteljski fakultet.

DODATCI

POPIS TABLICA

Tablica 1. Prosječan broj točnih odgovora prema razredu

Tablica 2. Rezultati po razredima za pojedine riječi

Tablica 3. Poznate i nepoznate riječi u 2. razredu

Tablica 4. Poznate i nepoznate riječi u 3. razredu

Tablica 5. Poznate i nepoznate riječi u 4. razredu

Tablica 6. Poznate i nepoznate riječi u 5. razredu

Tablica 7. Riječi s obzirom na vrstu glasovne promjene u 2. razredu

Tablica 8. Riječi s obzirom na vrstu glasovne promjene u 3. razredu

Tablica 9. Riječi s obzirom na vrstu glasovne promjene u 4. razredu

Tablica 10. Riječi s obzirom na vrstu glasovne promjene u 5. razredu

Tablica 11. Postotci točnosti riječi te prosječan postotak točnosti po razredima

POPIS SLIKA

Slika 1. Raspodjela ispitanika po spolu

Slika 2. Raspodjela ispitanika po razredima

Slika 3. Razlike u rezultatima između dječaka i djevojčica prikazane prosječnim postotkom točnih riječi po razredima

Slika 4. Razlike u rezultatima s obzirom na dob prikazane prosječnim postotkom točnih riječi po razredima

PRILOZI

Prilog 1. – Fotografije za motivaciju učenika

Prilog 2. – Obrazac za učenike

Ispitni materijal

Zaokruži spol:

DJEČAK - DJEVOJČICA

Zaokruži razred:

2. 3. 4. 5.

ORAH

VRABAC

$2+5=7$

ZADATAK

$2+5=7$

$3+5=8$ Ovo su _____.

$2 \cdot 2=4$

Broj 4 je UMNOŽAK.

$2 \cdot 2=4$

$2 \cdot 3=6$

Brojevi 4 i 6 su _____.

Bicikl je prijevozno i prometno _____.

U kazalištu se izvode kazališne _____.

Prilog 3. – Diktat

Žabac i vrabac

Žabac Dabac otputovao je vrapcu Rapcu.

Putem je promatrao nisko drveće.

Sreo je golupčića, crvenperku i Zagrepčanku liju.

Zelembać je došao do vrata podstanarskog stana.

Odškrinuo je vrata krletčice i začuo plač.

Vrapčevom trbuščiću nisu odgovarali slasni bomboni.

Smečkasti mu je vrabac ispričao kako ga, osim želudčića, muče umnošci brojeva.

Dabac mu je pomogao u prethodnim zadacima te rekao: „Ako budeš redovito vježbao, napredci će biti vidljivi u tvojoj svjedodžbi.“

Ljubičastom je bojom označen tekst za 2. i 3. razred.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavljujem da sam diplomski rad pod nazivom „Ovladanost fonološki uvjetovanim glasovnim promjenama učenika mlađe školske dobi“ napisala samostalno služeći se znanjem stečenim tijekom studija te navedenom literaturom.

Lucija Barišec
